

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

РУДЕНКО ЮЛІЯ АНАТОЛІЇВНА

УДК 378.016:[373.2:159.946.4]

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
РОЗВИТКУ ВИРАЗНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ
ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова),
13.00.08 – дошкільна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України
БОГУШ Алла Михайлівна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
завідувач кафедри теорії і методики дошкільної освіти.

Офіційні опоненти – доктор педагогічних наук, професор
СТЕПАНОВА Тетяна Михайлівна,
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,
декан факультету дошкільної та початкової освіти;

доктор педагогічних наук, професор
КАЗАНЦЕВА Лариса Іванівна,
Бердянський державний педагогічний університет,
декан факультету соціально-педагогічної та корекційної освіти;

доктор педагогічних наук, професор
КОВТУН Олена Віталіївна,
Національний авіаційний університет,
завідувач кафедри іноземної філології.

Захист дисертації відбудеться «30» листопада 2016 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано «27» жовтня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. А. Княжева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах нової парадигми філософії освіти XXI століття, реалізації компетентнісного підходу до підготовки фахівців у системі вищої освіти першочерговим завданням постає підвищення якісного рівня розвитку професійно-спрямованого мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, здатних виявляти як професіоналізм, так і культуру мовлення у різних ситуаціях спілкування, що зазначено в державних документах (Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», Національна стратегія розвитку освіти України на період до 2021 р.).

Однією із провідних якостей професійного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів є його виразність. Проблема виразності мовлення досліджувалась у різних галузях науки: психології (Л. Виготський, І. Зимня, С. Рубінштейн, Б. Теплов, М. Якобсон та ін.), лінгвістиці (І. Арнольд, О. Ахманова, В. Виноградов, Б. Головін, Д. Розенталь, В. Теля та ін.), психолінгвістиці (Ф. Бацевич, М. Жинкін, Ю. Караулов, О. Леонтєв, І. Синиця, О. Шахнарович та ін.), риториці (Г. Апресян, Н. Голуб, Л. Мацько, Г. Сагач та ін.), мистецтвознавстві (А. Овчиннікова, Г. Олійник, К. Станіславський та ін.), лінгводидактиці та педагогіці (О. Амацьєва, Н. Бабич, О. Беляк, А. Богуш, Н. Гавриш, Г. Дідук, Л. Кулибчук, М. Львов, Т. Маркотенко, І. Мисан, М. Пентиліук, І. Попова, Л. Прокопенко, О. Соцька, І. Татаріна, І. Фоміна, С. Хаджирадєва та ін.). Проблема підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до розвитку виразного мовлення виступила предметом дослідження Т. Маркотенко (увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів соціально-обрядовими фразеологізмами) та В. Тарасової (розвиток риторичної культури майбутніх вихователів).

Зазначимо, що розвиток виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів не був предметом спеціального дослідження.

Водночас у практиці вищої школи наявна низка **суперечностей** між:

- необхідністю забезпечення етнокультурної та культурологічної спрямованості мовної освіти майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів і невідповідністю змісту етнолінгвістичного, етнокультурного, культурологічного складників мовної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти;

- вимогами щодо розвитку виразного професійного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів як складника їхньої професійно-мовленнєвої компетентності та недостатнім теоретико-методологічним і методичним обґрунтуванням його формування;

- потенційними можливостями змістових і процесуальних характеристик організації навчально-мовленнєвої діяльності майбутніх вихователів

дошкільних навчальних закладів щодо увиразнення їхнього мовлення та відсутністю відповідного науково-методичного забезпечення його розвитку.

Актуальність і недостатня розробленість проблеми увиразнення мовлення майбутніх вихователів ДНЗ та наявні суперечності зумовили вибір теми дослідження «Теоретико-методичні засади розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів».

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукових тем «Українська лінгвокультура й мовна особистість: концептуальний, соціокультурний, функціонально-прагматичний, лінгвометодичний виміри» (№ 0111U009912) і «Професійне становлення педагога в умовах модернізації вищої освіти» (№ 0109U000188), що входять до тематичного плану науково-дослідної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Автором досліджено теоретико-методичні засади розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Тема дисертації затверджена вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол від 24.02.2011 р. № 7) й узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук при НАПН України (протокол від 29.03.2011 р. № 3).

Мета дослідження полягала в науковому обґрунтуванні та експериментальній апробації теоретико-методичних засад і педагогічних умов розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Завдання дослідження:

1. Визначити й науково обґрунтувати теоретико-методологічні засади розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.
2. Схарактеризувати лінгводидактичні принципи розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.
3. Розкрити сутність феноменів «виразне мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів», «культурно-значеннєвий професійно-зорієнтований текст»; уточнити поняття «виразність мовлення», «виразне мовлення».
4. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.
5. Визначити та науково обґрунтувати педагогічні умови розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

6. Розробити, обґрунтувати й апробувати лінгводидактичну модель та експериментальну методику розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

7. Виявити закономірності розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Об'єкт дослідження – навчально-мовленнєва діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Предмет дослідження – зміст та експериментальна методика розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Загальна гіпотеза дисертаційного дослідження ґрунтується на припущенні залежності розвитку виразного мовлення від моделювання процесу професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на засадах діяльнісного, культурологічного, системного та компетентнісного підходів і передбачає поетапну реалізацію експериментальної методики, що є підґрунтям розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів, організацію навчально-мовленнєвої діяльності студентів за відповідними етапами та здатна забезпечити суттєве підвищення рівня розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Загальна гіпотеза конкретизується в **часткових гіпотезах**, про те, що розвиток виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови:

- інтеграція мовознавчих дисциплін та дисциплін фахової спрямованості в процесі розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів;

- забезпечення позитивної мотивації майбутніх вихователів до увиразнення власного мовлення засобами культурно-значеннєвих професійно-зорієнтованих текстів;

- занурення майбутніх вихователів в активну самостійну діяльність з розвитку власного виразного мовлення.

Провідна ідея дослідження. Ефективність розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів зумовлюється тим, наскільки методологія (закони, принципи, підходи, закономірності), зміст та експериментальна методика розвитку виразного мовлення майбутніх фахівців відповідають профільному спрямуванню, розвитку особистісної і фахової самореалізації студентів. Розвиток виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів зумовлений: сформованістю у них таких видів компетенцій, як: когнітивно-народознавчої, експресивно-креативної, мотиваційної, мовленнєво-комунікативної та оцінно-рефлексивної; організацією навчально-мовленнєвої, активної самостійної діяльності студентів професійно-мовленнєвої спрямованості; забезпеченням науково-методичного супроводу

процесу розвитку виразного мовлення; залученням етнокультурного і національно-мовленнєвого компонентів до процесу навчання з орієнтацією на текстоцентричний підхід (культурно-значеннєві професійно-зорієнтовані тексти). Якість сформованих компетенцій, як критеріїв і складників виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, залежить, з одного боку, від реалізації експериментальної методики та педагогічних умов з урахуванням методологічних законів, принципів, підходів, закономірностей до організації дослідження, з іншого – від усвідомлення майбутніми вихователями дошкільних навчальних закладів необхідності й важливості оволодіння виразним мовленням як еталоном і взірцем для розвитку виразного мовлення дітей дошкільного віку.

Концепція дослідження. Необхідність розроблення експериментальної методики розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів зумовлена, з одного боку, комунікативно-мовленнєвим онтогенезом, сензитивністю становлення і розвитку мовлення дітей у період дошкільного дитинства, оволодіння ними основами культури мовлення і спілкування, з іншого, вимогами до професійного мовлення вихователів як мовленнєвого еталону, зразка для дітей щодо його нормативності та недостатнім розвитком у випускників факультетів дошкільної освіти однієї з провідних його якостей – виразного мовлення. У дослідженні усне виразне мовлення розглядаємо як комунікативну якість мовлення, його оригінальність, незвичність, емоційність, здатність впливати мовними і немовними засобами на почуття та емоції інших учасників спілкування.

Засадничими положеннями концепції виступила орієнтація змісту і процесу увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на національно-культурний компонент художніх фольклорних текстів (культурно-значеннєві професійно-зорієнтовані тексти) з подальшим їх використанням у професійно-мовленнєвій і комунікативній діяльності з дітьми дошкільного віку. В основу реалізації концепції покладено компетентнісний підхід, зокрема формування мотиваційної, мовленнєво-комунікативної, когнітивно-народознавчої, експресивно-креативної, оцінно-рефлексивної компетенцій.

Вихідні положення концепції потребують, по-перше, методологічного та теоретичного обґрунтування розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; по-друге, переорієнтування змісту викладання фахових дисциплін на засадах інтеграції; по-третє, розроблення відповідного програмно-методичного забезпечення процесу розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, у якому було б закладено практичну спрямованість мовленнєвого розвитку студентів

(тренінги, система мовленнєвих і комунікативних вправ, робота з віртуальними зошитами, електронні засоби навчання, тематичні міні-словники тощо).

Концепція дослідження містить три взаємопов'язаних концепти, що сприяють реалізації провідної ідеї: методологічний, теоретичний і методичний.

Методологічний концепт дослідження передбачає використання законів, принципів, закономірностей, взаємозв'язок і взаємодію методологічних підходів, що є підґрунтям розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, а саме:

– діяльнісний підхід (Л. Виготський, В. фон Гумбольдт, І. Зимня, М. Каган, О. Леонтьєв, О. Лурія, С. Рубінштейн, Л. Щерба та ін.) позиціонує функціонування й організацію навчання і розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів у вимірі категорії «діяльність»; визначає сукупність методологічних і теоретичних положень щодо організації експериментального навчання майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів виразного мовлення шляхом занурення їх в активну мовленнєву діяльність професійної спрямованості;

– системний підхід (Л. фон Берталанфі, В. Беспалько, І. Блауберг, М. Каган, В. Садовський, А. Уйомов, Ю. Шабанова та ін.) характеризує процес розвитку виразного мовлення як цілісну, соціально-зумовлену, комплексну, поетапну, логічно вибудовану систему, що зорієнтована на кінцевий результат – розвиток виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Кожний елемент у цій системі є підпорядкований один одному, вилучення чи зміщення одного з елементів передбачає зміни в загальній системі розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів;

– компетентнісний підхід (Н. Бібік, А. Богуш, І. Зимня, Д. Ізаренков, Л. Казанцева, С. Караман, О. Ковтун, О. Копусь, М. Пентилюк, О. Савченко, Т. Степанова та ін.) передбачає спрямованість навчально-виховного процесу педагогічного вишу на розвиток виразного мовлення, озброєння майбутніх фахівців знаннями з теорії виразності мови і мовлення, формування у них відповідних умінь і навичок увиразнення власного мовлення, ключових мовних, мовленнєвих компетенцій і професійно-комунікативної компетентності щодо виразності мовлення та їх ефективне використання в подальшій професійно-мовленнєвій діяльності;

– культурологічний підхід (В. Андрущенко, С. Арутюнов, М. Бердяєв, В. Біблер, Є. Верещагін, Л. Губерський, В. Кононенко, В. Костомаров, Д. Ліхачов, Є. Маркарян та ін.) спрямовує освітній процес на розвиток виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів як складника їхньої загальної і професійно-мовленнєвої культури, що створює умови для розвитку виразного мовлення на ґрунті національно-культурного фундаменту українського народу: глибоке знання українського мистецтва,

творів усної народної творчості; опанування мовних засобів увиразнення мовлення лексикою культурно-значеннєвих професійно-зорієнтованих творів.

Теоретичний концепт дослідження визначили праці лінгвістів, психологів, психолінгвістів із таких проблем, як-от: структура пізнавальної і мовленнєвої діяльності, психологічне підґрунтя розвитку мовлення, зокрема його виразності (Л. Виготський, П. Гальперін, М. Жинкін, І. Зимня, Г. Костюк, О. Леонтєв, О. Лурія, С. Рубінштейн, Б. Теплов, Л. Щерба та ін.); зміст і характеристика понять «усне мовлення», «розмовне мовлення», «діалогічне мовлення» (В. Баранник, Ж. Горіна, О. Земська, О. Ковтун, О. Лаптева, Л. Михайлова, Е. Палихата та ін.); зв'язок професійного мовлення з його культурою і технікою (Н. Бабич, А. Капська, Т. Ладиженська, В. Пасинок та ін.); формування мовленнєвих умінь і навичок у майбутніх фахівців (А. Капська, Т. Ладиженська, Р. Мартинова, Л. Мацько, А. Михальська, О. Мурашов, Г. Сагач, Л. Скуратівський та ін.); характеристика образного мовлення (І. Арнольд, М. Бахтін, В. Виноградов, Г. Вінокур, Б. Головін, О. Єфімов, Г. Коваль, М. Кожина, Д. Розенталь, О. Селіванова, З. Франко та ін.); психолінгвістичні засади виразності мовлення (Г. Басєв, М. Жинкін, О. Леонтєв, І. Синиця, О. Шахнарович та ін.); лінгводидактичні проблеми виразного мовлення особистості (О. Аматыєва, Н. Бабич, А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, Г. Дідук, Л. Кулибчук, Т. Маркотенко, А. Михальська, М. Пентилюк, К. Пономарьова, Л. Прокопенко, Г. Ткачук та ін.).

Методичний концепт позиціонує визначення критеріїв і показників розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів, репрезентує експериментальну методику розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних начальних закладів, що передбачає поетапне увиразнення їхнього мовлення в процесі організації навчально-мовленнєвої діяльності в межах фахової мовної і лінгвістичної підготовки засобами інтеграції дисциплін мовного та фахового циклів, оцінювання ефективності впровадження експериментальної методики.

Методи дослідження. Відповідно до гіпотези, мети, завдань і концепції дослідження було використано такі дослідницькі методи: теоретичні – системний аналіз сучасної теоретико-методологічної, науково-методичної, психолого-педагогічної, лінгвістичної, лінгводидактичної літератури з проблем професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх вихователів з метою визначення й обґрунтування феномену «виразне мовлення майбутніх вихователів», розкриття його структури, визначення педагогічних умов розвитку виразного мовлення; емпіричні – діагностичні (метод контент-аналізу, анкетування, опитування, тестування), праксиметричні (аналіз продуктів діяльності) для характеристики рівнів розвиненості виразного мовлення майбутніх вихователів, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, прикінцевий

етапи) з метою визначення ефективності поетапного впровадження експериментальної методики розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; статистичні – для порівняння і доведення достовірності отриманих експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження: факультет дошкільної педагогіки та психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, факультет дошкільної та початкової освіти Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, факультет дошкільної та початкової освіти Херсонського державного педагогічного університету. На різних етапах дослідно-експериментальної роботи, що проводилась упродовж 2007–2015 р. р., було охоплено 500 студентів вищих навчальних закладів України, 33 викладачі вищої школи.

Наукова новизна дослідження. Уперше визначено й науково обґрунтовано методологічні та теоретичні засади виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на основі діяльнісного, системного, компетентнісного та культурологічного підходів; схарактеризовано лінгводидактичні принципи розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (взаємозв'язок мислення, мови і мовлення; комунікативна спрямованість навчання; комплексний підхід до організації процесу увиразнення мовлення; ситуативність моделювання майбутньої професійно-мовленнєвої діяльності в навчальному процесі); розкрито сутність феноменів «виразне мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів», «культурно-значеннєвий професійно-зорієнтований текст»; визначено й обґрунтовано педагогічні умови розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (інтеграція мовознавчих дисциплін та дисциплін фахової спрямованості в процесі розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; забезпечення позитивної мотивації майбутніх вихователів до увиразнення власного мовлення засобами культурно-значеннєвих професійно-зорієнтованих текстів; занурення майбутніх вихователів в активну самостійну діяльність із розвитку власного виразного мовлення). Визначено критерії (мотиваційна, когнітивно-народознавча, мовленнєво-комунікативна, експресивно-креативна, оцінно-рефлексивна компетенції) із відповідними показниками та схарактеризовано рівні розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (креативний, продуктивний, базовий, низький). Розроблено, обґрунтовано й апробовано лінгводидактичну модель розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (когнітивно-збагачувальний, мовленнєво-продуктивний, мовленнєво-креативний, оцінно-рефлексивний етапи). Виявлено закономірності

розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Уточнено поняття «виразне мовлення», «виразність мовлення». Подальшого розвитку набули теорія і методика мовної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Практична значущість дослідження: розроблено діагностувальну та експериментальну методики розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; навчально-методичний комплекс із дисциплін мовознавчого та фахового циклів: систему комунікативно-мовленнєвих ситуацій, мовленнєвих вправ, комунікативно-мовленнєвих тренінгів із розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, завдання для педагогічної практики студентів, віртуальні зошити з курсів «Культура мовлення та виразне читання», «Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку в дошкільних навчальних закладах», електронну хрестоматію культурно-значеннєвих професійно-зорієнтованих текстів, програму спецкурсу «Методика розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів».

Результати дослідження можуть бути використані в процесі підготовки фахівців за ступенями вищої освіти «молодший бакалавр», «бакалавр» напряму підготовки «Дошкільна освіта»; у навчально-виховному процесі ДНЗ, системі підвищення кваліфікації та перепідготовки вихователів дошкільних навчальних закладів, при розробці комплексних і тематичних програм виховання та розвитку дітей дошкільного віку, підготовці методичних посібників, організації різних видів педагогічної практики студентів.

Упровадження результатів дослідження було здійснено в процесі фахової підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (акт про впровадження від 10.09.2015 р. № 125-вн), Миколаївському національному університеті імені В. О. Сухомлинського (акт про впровадження від 02.10.2015 р. № 30.1/2018), Херсонському державному педагогічному університеті (акт про впровадження від 30.06.2015 р. № 01-28/1409), Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди (акт про впровадження від 26.06.2015 р. № 705), Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника (акт про впровадження від 25.09.2015 р. № 01-15 103/1561), Мукачівському державному університеті (акт про впровадження від 15.09.2015 № 2064), Уманському державному педагогічному університету імені Павла Тичини (акт про впровадження від 15.09.2015 р. № 2360/01), Бердянському державному педагогічному університеті (акт про

впровадження від 18.09.15 р. № 57-08/1049), Криворізькому національному університеті (акт про впровадження від 22.10. 2015 р. № 02/02-546/3).

Достовірність результатів дослідження забезпечено теоретичною і методологічною обґрунтованістю його вихідних положень; використанням методів дослідження, адекватних його об'єктові, предмету, меті, завданням; репрезентативністю вибірки учасників експерименту; тривалим характером експериментально-дослідної роботи; застосуванням кількісного і якісного аналізу експериментальних даних; апробацією концептуальних положень дослідження.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження висвітлено у виступах автора й обговорено на: міжнародних педагогічних конгресах: «Дошкільна, передшкільна та початкова ланки освіти: реалії та перспективи» (Одеса, 2011)», «Теоретико-методичні засади передшкільної освіти: реалії та перспективи» (м. Миколаїв, 2012); міжнародному науковому форумі «Современные тенденции в педагогическом образовании и науке Украины и Израиля: путь к интеграции» (м. Одеса, 2012, 2014); міжнародних науково-практичних конференціях: «Розвиток творчої особистості студента як суб'єкта педагогічної взаємодії» (м. Донецьк, 2007), «Сучасна україністика: наукові парадигми мови, історії, філософії» (м. Харків, 2008), «Організаційно-педагогічні аспекти формування та розвитку майбутнього фахівця» (м. Євпаторія, 2009), «Якість вищої освіти та проблеми підготовки фахівців у вищій школі» (м. Одеса, 2009), «Семантика мови і тексту» (м. Івано-Франківськ, 2009), «Вища освіта в сучасному суспільстві: шляхи оновлення та засоби реформування» (м. Одеса, 2011), «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (м. Київ, 2012), «Педагогіка, лінгвістика и информационные технологи» (м. Єлець, 2012), «Педагогіка та психологія: традиції та інновації» (м. Львів, 2013), «Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти» (м. Одеса, 2014), «Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти», (м. Лодзь, 2014), «Конференция обмена научными достижениями» (м. Познань, 2014), «Наука сегодня: теория, методология, практика, проблематика» (м. Сопот, 2014), «Актуальные научные проблемы. Рассмотрение, решение, практика» (м. Вроцлав, 2014); всеукраїнських науково-практичних і науково-методичних конференціях: «Управління якістю підготовки фахівців у вищій школі: історія, досвід, перспективи» (м. Одеса, 2006), «Якість підготовки фахівців в умовах Болонського процесу» (м. Одеса, 2007), «Україністика: нові імена в науці» (м. Горлівка, 2009), «Наука: теорія і практика» (м. Черкаси, 2012), «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (м. Кривий Ріг, 2012); всеукраїнських науково-практичних читаннях, присвячених педагогічній спадщині К. Д. Ушинського (м. Одеса, 2006, 2007); міжвишівській науково-

практичній конференції: «Комунікативно-когнітивний підхід до викладання філологічних та психолого-педагогічних дисциплін» (м. Євпаторія, 2011).

Публікації. Результати дослідження відображено в 63 публікаціях автора, зокрема: 1 монографії, 26 статтях у фахових виданнях України (з них 2 – в електронних виданнях), 8 публікаціях у наукових періодичних виданнях інших держав (з них 1 – в електронному виданні), 23 працях апробаційного характеру, 5 – додатково відображають результати дослідження. Усі праці одноосібні.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук з теми «Збагачення словника дітей старшого дошкільного віку експресивною лексикою засобами української народної казки» захищена 14 березня 2003 року, її матеріали в тексті докторської дисертації не використано.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, 17 додатків на 126 сторінках. Основний зміст викладений на 417 сторінках тексту, до якого входять 24 таблиці, 16 рисунків, що обіймають 10 сторінок основного тексту. Список використаних джерел містить 716 найменувань. Загальний обсяг роботи 611 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, концепцію, завдання і методи дослідження, висвітлено наукову новизну результатів, їх практичне значення, подано відомості про апробацію та упровадження результатів роботи.

У **першому розділі «Методологічні концепти розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів»** розглянуто методологічні підходи, принципи, закономірності організації навчально-виховного процесу у вищій школі з метою розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

На підставі аналізу філософського наукового фонду було визначено методологічні підходи до розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: діяльнісний, компетентнісний, культурологічний і системний.

Діяльнісний підхід (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, О. Балл, Л. Виготський, В. Давидов, А. Зелінський, І. Зимня, М. Каган, О. Леонт'єв, О. Лурія, О. Смирнов, С. Рубінштейн та ін.) передбачав організацію процесу розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у мовленнєвій, квазіпрофесійній, професійно-мовленнєвій діяльності під час педагогічної практики в дошкільних навчальних закладах. Об'єктом навчання з позиції означеного підходу виступила мовленнєва (слухання, говоріння, читання, письмо) і художньо-мовленнєва діяльність майбутніх

вихователів у процесі їхньої фахової підготовки у ВНЗ.

Під **системним підходом** (Л. фон Берталанфі, В. Беспалько, М. Каган, В. Садовський, А. Уйомов, А. Холл, Ю. Шабанова та ін.) у дослідженні розуміли методологічний концепт, завданням якого виступила розробка адекватних методів і методик дослідження, проектування складних за організацією і структурою педагогічних явищ (об'єктів, процесів) як цілісної системи. Системний підхід дозволив забезпечити розвиток виразного мовлення майбутніх вихователів у взаємозв'язку предметного (мовленнєва діяльність), функційного (виразне мовлення) та історичного аспектів досліджуваного явища; побудувати цілісну систему з увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, що позиціонована як логічно-структурована сукупність форм, методів, прийомів, мовленнєвих, мовних, комунікативно-мовленнєвих вправ, ситуацій, застосування яких у сукупності контролює, прискорює, забезпечує, гарантує розвиток їхнього виразного мовлення. Складниками системи розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів виступили дисципліни мовознавчого та фахового циклів.

Компетентнісний підхід (В. Байденко, Н. Бібік, А. Богуш, І. Дроздова, Д. Ізаренков, Л. Казанцева, С. Караман, К. Климова, О. Ковтун, О. Копусь, М. Пентилюк, О. Савченко, Т. Симоненко, С. Шишов та ін.) у дослідженні було спрямовано на формування у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів виразного мовлення як складника їхньої професійно-мовленнєвої компетентності. Вихідними поняттями компетентнісного підходу виступили: компетенція – соціально закріплений результат, наперед задана соціальна норма (вимога) до мовно-мовленнєвої підготовки студентів (мовленнєві вміння, навички, знання); компетентність – особистісна якість, набута інтегрована характеристика особистості, що поєднує знання, вміння, навички, ставлення, ціннісні орієнтації, настанови, попередній досвід, якого вона набула не тільки в процесі навчання, а й під впливом стихійного середовища. Компетентність формується із набутих мовленнєвих компетенцій (А. Богуш).

Культурологічний підхід (В. Андрущенко, С. Арутюнов, М. Бердяєв, В. Біблер, А. Білецький, Є. Верещагін, С. Воркачов, С. Гессен, Л. Губерський, М. Каган, Ю. Караулов, В. Кононенко, В. Костомаров, В. Красних, Є. Кубрякова, Д. Лихачов, Є. Маркарян, В. Маслова та ін.) розглянуто як сукупність методологічних положень, що забезпечили аналіз феномена «виразне мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» у процесі організації певного виду діяльності (навчальна, мовленнєва, професійна) та його місце в системі культурологічних понять: культура (загальнолюдська, національна, етнічна), існування особистості в культурному просторі (група, колектив, спільнота), культура мови і мовлення, діяльність, у

процесі якої вони виявляються (мовленнєва, навчально-мовленнєва, професійно-мовленнєва).

Реалізація культурологічного й етнокультурологічного підходів до розвитку виразності мовлення дозволила врахувати в дослідженні етнонаціональний культурний компонент освіти (український фольклор, усна народна творчість, класична українська література, твори українських композиторів, картини українських художників-класиків і художників-ілюстраторів тощо). Етнокультурологічний підхід (А. Богуш, В. Дороз, С. Караман, В. Кононенко, Н. Лисенко, М. Пентилюк, О. Семенов, М. Стельмахович та ін.) у дослідженні розглянуто як розвиток виразного мовлення особистості через призму української етнокультури, засобами українського фольклору, класичної і сучасної української літератури, специфічними формами українського етикету, культури мовленнєвого спілкування. Реалізація культурологічного підходу як методологічного концепту дослідження сприяла розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів як одного із складників загальної культури мовлення.

Культуру мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів розглянуто як володіння мовцем нормами літературної мови; здатність і бажання вживати в розмовному та професійно-педагогічному мовленні синонімічного, фразеологічного, виразного, експресивного, емоційного багатства рідної (національної) мови; вільне і невимушене володіння базовими мовленнєвими вміннями і навичками, що забезпечували успіх і сприяли досягненню поставленої мети у спілкуванні з дітьми дошкільного віку (дикція, артикуляція, голос, дихання); досконале володіння та використання у професійно-мовленнєвій діяльності мовних і позамовних засобів виразності; виразність мовлення (паузи, тембр, темп мовлення, сила, швидкість, гучність, шумоусталеність, адаптивність голосу).

У другому розділі «Лінгводидактичний вектор виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» здійснено аналіз мовленнєвої діяльності як наукової категорії, схарактеризовано сутність феномена «усне мовлення» в аспекті його увиразнення.

Психолінгвістичним підґрунтям розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів виступила мовленнєва діяльність (Л. Виготський, В. фон Гумбольдт, О. Леонтьєв, О. Лурія, С. Рубінштейн, Ф. де Соссюр, Л. Щерба та ін.). Ученими доведено, що мовленнєва діяльність характеризується трикомпонентною структурою: мовленнєва діяльність, мовна система, мовний матеріал (Л. Щерба). Мовленнєва діяльність визначається як певним чином організована активна й цілеспрямована діяльність людини, що виступає засобом реалізації її мовленнєвих здатностей для досягнення мети

комунікації в певних культурних умовах (О. Леонт'єв). Структурними елементами мовленнєвої діяльності вчені (І. Зимня, О. Леонт'єв, О. Шахнарович та ін.) виокремлюють мовленнєві дії, мовленнєві операції, мовленнєвий акт, мовленнєві ситуації, мовленнєві навички, мовленнєві вміння.

Мовленнєву дію в дослідженні розуміємо як таку, що програмується мовцем у мовному коді в процесі мовленнєвої діяльності. Мовленнєва операція – це спосіб виконання мовленнєвої дії, що співвідноситься з умовами, за яких відбувається мовленнєва діяльність. Мовленнєвий акт маркуємо як комунікативно-організований, свідомо керований складник процесу спілкування, що підпорядковується загальним законам психології, є логічно, семантично, фонетично унормованим; сприяє реалізації мовленнєвих дій особистості, зумовлений різними мовленнєвими стимулами та здійснюється в процесі реалізації мовленнєвих операцій різного ступеня складності.

Розвиток виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів передбачав занурення їх у комунікативно-мовленнєві ситуації, метою яких було формування вмінь виразного мовлення, як-от: уміння аналізувати й виокремлювати з художніх культурно-значеннєвих професійно-зорієнтованих текстів мовні засоби виразності; уміння добирати до репродукцій художніх картин мовні засоби виразності, складати розповіді за змістом картин; вміння добирати засоби виразності відповідно до ситуації спілкування; продукувати зв'язне мовлення (діалогічне, монологічне) з використанням культурно-значеннєвих професійно-зорієнтованих текстів відповідно до ситуації спілкування; знаходити у змісті культурно-значеннєвих професійно-зорієнтованих текстів емоційно-забарвлену лексику, аналізувати її та здійснювати синонімічну заміну образних і фразеологічних зворотів для підсилення метамовного підтексту; пояснювати дітям зміст і переносне значення загадок, прислів'їв, фразеологізмів, образних виразів; уміння доречно використовувати невербальні засоби виразності відповідно до ситуації спілкування; складати тексти-розповіді (описи) для дітей із використанням відповідних засобів виразності; добирати мовленнєві вправи й ігрові прийоми з формування адекватної самооцінки і взаємооцінки виразності мовлення дітей; уміння взаємооцінювати виразне мовлення своїх однокурсників і виразність власного мовлення.

Усне мовлення визначається вченими (А. Алмазова, В. Бадер, Д. Баранник, Н. Болотнова, В. Виноградов, А. Нікітіна, Е. Палихата, Л. Якубинський та ін.) як таке, що характеризується ситуативно-предметною контекстністю, мелодійністю, емоційністю, експресивною безпосередністю, внутрішньою схвильованістю, самобутністю, неповторюваністю у знаходженні інформації, мовною та жанровою строкатістю, фразеологічністю, емоційною виразністю, експресивною рельєфністю, емоційно-образною структурою тощо.

Особливостями усного мовлення (Д. Баранник, Б. Головін та ін.) є відкрита (експресивна), схована (імпресивна), синтаксично-контекстна форми виразності. У дослідженні розглядаємо виразне мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у площині увиразнення мовлення особистості як розмовне за формою викладу, таке, що побутує в діалогічній / монологічній формах, характеризується як невідготовленістю, спонтанністю, так і підготовленістю, плановістю його використання в різних ситуаціях спілкування.

У третьому розділі «Теоретичні засади розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у системі вищої педагогічної освіти» розкрито і схарактеризовано сутність і структуру поняття «виразне мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів», класифіковано мовні та немовні засоби виразності мовлення, представлено аналіз проблеми виразного мовлення в наукових дослідженнях, визначено сутність поняття «культурно-значеннєві професійно-зорієнтовані тексти».

Виразність мовлення вчені (А. Алмазова, О. Амацьєва, І. Апрусян, Н. Бабич, Г. Бикова, Б. Головін, Ю. Караулов, М. Львов, Г. Можайцева, М. Пентилюк, Г. Сагач та ін.) визначають як комунікативну якість мовлення (усного /писемного, діалогічного /монологічного, розмовного /професійного), складне явище, що містить естетичний та емоційний складники, виявляється в умілому доборі та використанні мовцем мовних / немовних засобів виразності.

Дотичними категорії виразність є поетичність, експресивність, образність, милозвучність, емоційність, зображувальність, стилістична забарвленість, емотивність, стилістична маркованість, конотативність мовлення. Презентовані мовні категорії перебувають у тісному взаємозв'язку, є формоутворювальними у виразному мовленні. Градація означених категорій є умовною, змінною та достеменно нехронологізованою у внутрішньомовленнєвих понятійних відношеннях. Внутрішній бік вираження виразності мовлення становить його образність, що розглядається вченими (О. Амацьєва, Н. Гавриш, Л. Кулибчук, М. Пентилюк, І. Попова, І. Фоміна та ін.) як така, що ґрунтується на вживанні в мовленні засобів виразності, їх проникненні до внутрішньої структури мовлення і на цій основі передання переносного значення в емоційно-піднесеній конотативно-персоніфікованій формі, яка впливає на емоційний стан слухачів. Образне мовлення визначаємо в дослідженні як процес, що передбачає усвідомлення, розуміння, вживання слів у переносному значенні на основі розуміння їх етимології, асоціативних зв'язків лексичного та семантичного значень, що трансформуються у свідомість особистості.

Характерною ознакою виразності художніх творів виступає поетичність мовлення, що визначається вченими (М. Гуменний, А. Овчиннікова, Я. Славінський, Р. Якобсон, Л. Якубинський та ін.) як незвична звукова організація, неформальна сполучуваність слів у мовленні. Поетичне мовлення

розуміємо як неформально організоване вживання в мовленні засобів поезики, метафорично оформлене вираження внутрішньої форми слова, що є основою поетичності мовлення, пов'язане з експресивністю вияву художнього / літературного образу, який сприймається. Експресивність мовлення розглядаємо як якість усного мовлення, що характеризує емоційну презентацію викладу думок з емоційно-емотивним перлокутивним ефектом за участю мовних засобів виразності. Одним із складників виразного мовлення є милозвучність (евфонія, співзвучність), що характеризує виразне мовлення за фонетичними параметрами (гучність, вокалічність, широта мелодійного діапазону тощо) (Н. Тоцька). Постійною характеристикою виразного мовлення є його емоційність, яку розуміємо як вираження в мовленні мовця почуттів, переживань, настрою, ставлення до оточуючих засобами емоційної лексики; прояв внутрішніх процесів людини, що виявляються у її зовнішніх характеристиках (вираз обличчя, міміка, жести, пантоміміка) і додатково увиразнюють її мовлення. Емоційність сприяє розвитку виразності мовлення мовця, характеризує його як мовлення, що наділене поетичними образами (фігурами, поетичними синестезіями), що створюють неповторний мовленнєвий портрет мовця – особистості, сприяють найповнішому вираженню думок, почуттів та її внутрішнього світу. Емотивність виступає узагальненим відображенням емоцій у мовленні (В. Шаховський).

Виразне мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів визначаємо як професійно-комунікативну якість, що характеризується оригінальністю, емоційністю, образністю в поєднанні з його нормативністю і багатством словника; здатністю впливати мовними і немовними засобами, дотичними до ситуації спілкування, на мовлення дітей дошкільного віку як взірець для наслідування.

Увиразнення усного (діалогічного, монологічного) мовлення майбутніх вихователів розглянуто як процес, що передбачає формування у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів мовленнєвих умінь вживати виразні засоби мовлення (вербальні, паравербальні, мовні, немовні, стилістичні, синтаксичні, фонетичні тощо) на всіх рівнях породження усних висловлювань (продукування, розуміння, відтворення тощо).

Виразність мовлення забезпечується використанням мовних (художніх) і немовних засобів виразності, види і характеристика яких розгалужуються в багатьох напрямках залежно від стилів мовлення і ситуації спілкування. Вчені (Ю. Апресян, І. Арнольд, Н. Бабич, Б. Головін, В. Виноградов, В. Костомаров, М. Львов, А. Нікітіна, Т. Ніколаєва, А. Овчиннікова, О. Палихата, М. Пентилюк, Д. Розенталь, Г. Сагач, Н. Черемісіна та ін.) трактують засоби виразності мовлення як сукупність взаємопов'язаних між собою компонентів виразності, що підсилюють мовний вплив проголошеного слова на

співрозмовника, сприяють увиразненню мовлення, надають йому додаткового значення, конотативності, надзвучання, милозвучності, неповторності, сприяють підсиленню впливовості на свідомість і підсвідомість особистості мовця. Наукові розвідки щодо класифікації засобів виразності мовлення засвідчили неоднозначність їх класифікації, характеристики та розподілу за видами мовлення, як-от: мовно-структурні (наголос, інтонація), стилістичні (алітерація, асонанс, розбиття слова на склади тощо), синтаксично-стилістичні (еліпс, повтор, градація, антитеза, оксюморон, каламбур тощо), тропи (епітет, метафора, метонімія, синекдоха, літота, гіпербола, порівняння) тощо, звукові (інтонація в усіх її проявах тощо), невербальні засоби (міміка, жести, пантоміміка), мовні (лексичні, синтаксичні, морфологічні, інтонаційні тощо), немовні (міміка, жести, хода, поза) тощо.

Текстоцентричний вектор увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів маніфестується вченими (Д. Баранник, М. Бахтін, Ф. Бацевич, Л. Бейлінсон, Н. Болотнова, І. Гальперін, О. Гойхман, Н. Валгіна, Т. Винокур, Ю. Лотман, М. Пентилюк, О. Селіванова та ін.) як висловлювання, що характеризує рівень розвинутості, досконалості, виразності зв'язного усного мовлення, якому притаманна цілісність, завершеність, логічність, унормованість; елемент комунікативного акту, що є логічно-структурованим відповідно до мети повідомлення й обставин, за яких відбувається процес спілкування (комунікації).

Розглядаючи текст у площині його стилістичної якості – виразність, учені (В. Белянін, Н. Болотнова, Н. Кожевникова, В. Кожина, В. Красильнікова, В. Телія та ін.) акцентують на естетичній, емотивній та експресивній функціях художнього тексту в мовленні, його багатостилевості, естетичності, картинній мальовничості тощо.

Провідним засобом розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у дослідженні виступили культурно-значеннєві професійно-зорієнтовані тексти (далі КЗПОТ), що рекомендовані чинними програмами навчання і виховання дітей у дошкільному навчальному закладі, лексико-семантичне поле яких слугуватиме водночас увиразненню мовлення майбутніх вихователів у процесі професійно-мовленнєвої діяльності. Основними характеристиками КЗПОТ є такі: можливість і доступність їх використання вихователем у навчальному виховному процесі дошкільного навчального закладу; варіативність відповідно до віку та зони найближчого розвитку дітей дошкільного віку; лексико-семантичні особливості структури тексту, наявність засобів виразності, легкість запам'ятовування.

Національно-культурний компонент культурно-значеннєвих професійно-зорієнтованих текстів визначено як специфічні виразно-зображувальні, стилістично-марковані складники мовної структури КЗПОТ, засобами яких

відображено специфіку української національної культури, українського усного мовлення. Педагогічний потенціал КЗПОТ визначено як наявність у їх структурі професійно-зорієнтованої культурно й етнолінгвістично значущої лексики (слова, вирази, речення, стійкі словосполучення, слова-повтори, фольклорна, народно-поетична лексика, тропи), що входить до професійного словника майбутніх вихователів і може бути використана ними в подальшій професійно-мовленнєвій діяльності з дітьми дошкільного віку.

Розвиток виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у текстоцентричному векторі передбачав: формування національного світогляду та національно-фольклорної картини світу; засвоєння власної концептосфери і на цій основі оволодіння семантичними, лексичними, етнолінгвістичними, культуротворчими особливостями культурно-значенневих професійно-зорієнтованих текстів; використання у професійно-мовленнєвій діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів набутих етнокультурнозорієнтованих мовних кліше, які увиразнюючи їхнє мовлення, сприятимуть увиразненню мовлення дітей.

У четвертому розділі «Стан розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів у сучасній практиці вищих навчальних закладів» висвітлено сучасний стан розвитку виразного мовлення вихователів дошкільних навчальних закладів, здійснено аналіз програмно-методичного забезпечення розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, прописано результати пошуково-розвідувального і констатувального етапів експерименту, схарактеризовано критерії та рівні розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

У ході пошуково-розвідувального етапу експерименту з'ясовано, що не всі вихователі розуміють змістове начинення поняття «виразне мовлення», не можуть правильно назвати засоби виразності. Виявлено, що ніхто із вихователів не працює над виразністю свого мовлення. Щодо роботи з дітьми з розвитку їхнього виразного мовлення, то майже всі опитані вихователі одностайні у використанні художніх текстів, малих жанрів фольклору, ігор за змістом художніх творів. Результати анкетування вихователів-практиків засвідчили, що більшість респондентів (понад 70%) байдуже ставляться як до виразного мовлення дітей, так і до свого власного. У процесі навчання майбутні вихователі не ставлять за мету увиразнювати власне мовлення, а в процесі педагогічної практики не повною мірою реалізують завдання з розвитку виразного мовлення дітей дошкільного віку, що прописано в Базовому компоненті дошкільної освіти. За результатами аналізу карток самооцінки майбутніми вихователями щодо використання засобів виразності у своєму мовленні з'ясувалося, що в діалогічному мовленні використовують мовні засоби

виразності 26%, немовні – 45% студентів; у монологічному – мовні засоби виразності використовують 13% і немовні – 34% майбутніх вихователів.

Відповідно до компетентнісного підходу в дослідженні визначено критерії і показники розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Мотиваційна компетенція з показниками: усвідомлення майбутніми вихователями необхідності увиразнення власного мовлення; наявність інтересу та вмотивованості майбутніх вихователів до збагачення власного мовлення лексикою культурно-значенневих професійно-зорієнтованих текстів; позитивна налаштованість на використання культурно-значенневих професійно-зорієнтованих текстів у власному мовленні як засобів виразності в майбутній професійно-мовленнєвій діяльності.

Когнітивно-народознавча компетенція з показниками: обізнаність із культурно-значенневими професійно-зорієнтованими текстами (малими жанрами фольклору) та їх лексичними особливостями; обізнаність з репродукціями художніх картин українських художників-класиків, сучасних художників, ілюстраціями художників-ілюстраторів, що є методично-доцільними в розвитку виразного і образного мовлення дітей дошкільного віку; обізнаність із текстами українських народних казок (казкові зачини, казкові кінцівки, безкінечні (надокучливі) казки, творами українських письменників і поетів різних жанрів (гуморески, оповідання, байки, вірші тощо) та образними виразами у їх змісті; обізнаність із текстами українських народних пісень (колядки, щедрівки, гаївки, веснянки тощо).

Мовленнєво-комунікативна компетенція з показниками: вміння добирати засоби виразності відповідно до ситуації спілкування; вміння продукувати зв'язне мовлення (діалогічне, монологічне) з використанням культурно-значенневих професійно-зорієнтованих текстів відповідно до ситуації спілкування.

Експресивно-креативна компетенція з показниками: вміння знаходити у змісті культурно-значенневих професійно-зорієнтованих текстів емоційно-забарвлену лексику, аналізувати її та здійснювати синонімічну заміну образних і фразеологічних зворотів для підсилення метамовного підтексту; вміння пояснювати дітям зміст і переносне значення загадок, прислів'їв, фразеологізмів, образних виразів; уміння доречно використовувати невербальні засоби виразності відповідно до ситуації спілкування; вміння складати тексти-розповіді (описи) для дітей із використанням відповідних засобів виразності.

Оцінно-рефлексивна компетенція з показниками: вміння добирати мовленнєві вправи й ігрові прийоми для формування адекватної самооцінки і взаємооцінки виразності мовлення дітей; наявність умінь взаємооцінки

виразного мовлення своїх однокурсників; наявність умінь самооцінки власного виразного мовлення.

Відповідно до критеріїв і показників схарактеризовано рівні розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: креативний, продуктивний, базовий, низький.

Студенти **креативного** рівня усвідомлюють необхідність увиразнення власного мовлення культурно-значенневими професійно-зорієнтованими текстами, виявляють інтерес і позитивно налаштовані на активне використання означених текстів у роботі з дітьми дошкільного віку. В активному мовленні майбутніх вихователів цього рівня наявні культурно-значенневі та професійно-зорієнтовані тексти різних жанрів (прислів'я, приказки примовки, скоромовки, загадки, мирилки, заклички, прозивалки, образні вирази із текстів українських народних і авторських казок, оповідань, гуморесок, байок, легенд, зачинів, кінцівок казкових текстів тощо). Вони вдало добирають, аналізують засоби виразності у структурі КЗПОТ. Студенти обізнані із КЗПОТ за програмами ДНЗ: називають і продукують напам'ять по 20 прикладів малих фольклорних форм, 15 українських народних казок, пісень, називають 15 і більше творів письменників і поетів, 15 і більше репродукцій художніх картин українських художників-класиків, репродукцій художників сучасності (10 і більше), ілюстрацій до КЗПОТ художників-ілюстраторів (12 і більше). Уміють складати творчі розповіді за змістом картин. Майбутні вихователі цього рівня використовують у мовленні мовні та немовні засоби виразності, доречно вживають їх відповідно до ситуацій спілкування. В їхньому мовленні наявні інтонаційні, фонетичні, лексичні, стилістичні, графічні, морфологічні, словотворчі засоби виразності. Виокремлюють у змісті КЗПОТ емоційно-забарвлену лексику, образні вирази, добирають синоніми до образних виразів і фразеологічних зворотів. Доречно пояснюють переносне значення КЗПОТ дітям, продукують власні КЗПОТ, на основі вже відомих. Адекватно оцінюють виразність свого та мовлення однокурсників.

Студенти **продуктивного** рівня усвідомлюють і позитивно налаштовані на увиразнення власного та мовлення дітей дошкільного віку КЗПОТ, натомість у них нестійкий інтерес до увиразнення мовлення культурно-значенневими текстами. В активному мовленні майбутніх вихователів цього рівня наявні культурно-значенневі та професійно-зорієнтовані тексти. Вони добирають, аналізують засоби виразності у структурі КЗПОТ, хоча і не завжди вдало. Водночас студенти недостатньо обізнані із КЗПОТ за програмами ДНЗ (називають 10–12 творів малих фольклорних форм, 7–10 українських народних казок, пісень, 7–10 творів письменників та поетів), 10 і більше репродукцій художніх картин українських художників-класиків, художників сучасності (4 і більше), ілюстрацій за змістом КЗПОТ художників-ілюстраторів (до 4 прізвищ

та до 10 їхніх ілюстрацій). Уміють складати твори за змістом картин, використовуючи при цьому засоби виразності. Доречно вживають у мовленні мовні та немовні засоби виразності відповідно до ситуацій спілкування; використовують інтонаційні, фонетичні, лексичні, стилістичні, графічні, морфологічні, словотворчі засоби виразності. Знаходять у змісті культурно-значенневих професійно-зорієнтованих текстів емоційно-забарвлену лексику, образні вирази, добирають синоніми до образних виразів і фразеологічних зворотів, натомість не завжди правильно пояснюють дітям переносне значення КЗПОТ, намагаються продукувати власні КЗПОТ, на основі вже відомих. Оцінка якості власного виразного мовлення і мовлення однокурсників не завжди адекватна.

Студенти **базового** рівня усвідомлюють необхідність увиразнення власного та мовлення дітей дошкільного віку культурно-значенневими і професійно-зорієнтованими текстами, водночас не виявляють інтересу до оволодіння ними. В активному мовленні майбутніх вихователів цього рівня наявна незначна кількість культурно-значенневих професійно-зорієнтованих текстів. Вони добирають, подекуди правильно аналізують засоби виразності, що містяться у структурі КЗПОТ. Водночас студенти недостатньо обізнані із КЗПОТ за програмами ДНЗ: називають 7–8 творів малих фольклорних форм, 7–8 українських народних казок, пісень, 7–8 творів письменників і поетів різних жанрів; 4–5 репродукцій художніх картин українських художників-класиків та 2–3 художників сучасності, 2–3 ілюстрації художників-ілюстраторів. Складають розповіді за змістом художніх картин, але не завжди використовують засоби виразності. Епізодично застосовують у мовленні мовні і немовні засоби виразності, при цьому вони не завжди є доречними в ситуації спілкування. У мовленні переважають інтонаційні лексичні, стилістичні, словотворчі засоби виразності. Студенти цього рівня знаходять у змісті КЗПОТ емоційно-забарвлену лексику, образні вирази, добирають синоніми до образних виразів і фразеологічних зворотів. Не завжди вміють правильно пояснювати дітям переносне значення КЗПОТ, продукувати власні КЗПОТ на основі вже відомих. Вони недостатньо обізнані з культурно-значенневими професійно-зорієнтованими текстами, картинками художників. Самооцінка і взаємооцінка у них здебільшого неадекватні.

Майбутні вихователі **низького** рівня не відчують потреби в увиразненні власного мовлення, добирають КЗПОТ задля розвитку виразного мовлення дітей дошкільного віку, але здебільшого без урахування їхнього віку. Студенти цього рівня не обізнані з лексичними особливостями малих жанрів фольклору, називають 3–4 КЗПОТ малих фольклорних форм; 3–4 твори українських поетів і письменників різних жанрів, 2–3 репродукції картин українських художників-класиків та 1–2 художників сучасності; називають КЗПОТ українських

народних казок (4–5), пісень (4–5), творів українських письменників і поетів (4–5); не знають, на яких заняттях їх можна використовувати. Студенти цього рівня обізнані з композиційними особливостями КЗПОТ українських народних казок, водночас не знають їх лексичних особливостей; складають і продукують власні КЗПОТ прості за структурою та змістом. Майбутні вихователі цього рівня добирають синоніми до фразеологічних зворотів, які не несуть лексичного і семантичного навантаження щодо підсилення їх виразного й образного підтексту, не можуть доступно віку пояснити значення засобів виразності дітям. Складені ними тексти (описи, розповіді) для дітей позбавлені мовних засобів виразності. Не вміють добирати мовленнєві вправи та ігрові прийоми для формування адекватної самооцінки і взаємооцінки виразності мовлення дошкільників. Самооцінка і взаємооцінка виразного мовлення неадекватна (занижена або завищена).

До всіх показників за кожним критерієм розроблено діагностувальні завдання на з'ясування умінь студентів використовувати: КЗПОТ як засоби виразності у майбутній професійній діяльності («КЗПОТ у розвитку виразного мовлення дітей дошкільного віку», «КЗПОТ у процесі режимних моментів у розвитку виразного мовлення дітей дошкільного віку», «Знавці українського фольклору», «Українські художники-ілюстратори та їхні твори для дітей дошкільного віку» тощо); засоби виразності у власному мовленні («Складання монофонів», «Написання казки про улюблену пору року для дітей дошкільного віку», «Промовити фразу з різною інтонацією» тощо); продукувати власне мовлення з використанням КЗПОТ відповідно до ситуації спілкування («Рекламна пауза», «Незвичні співрозмовники» тощо); знаходити у змісті КЗПОТ емоційно-забарвлену лексику, аналізувати її та здійснювати синонімічну заміну; доречно використовувати невербальні засоби виразності відповідно до ситуацій спілкування (аналіз відеозаписів комунікативно-мовленнєвих ігор «Відгадай пісню», педагогічних ситуацій «Гра в крокодил», «Один з дитиною», «У цирку» тощо); взаємооцінки виразного мовлення своїх однокурсників (аналіз педагогічних ситуацій «Підготовка до літературного ранку», «Екскурсія до ботанічного саду», «Виразність понад усе» тощо); самооцінки власного виразного мовлення (письмовий аналіз засобів виразності, які вжито у власному мовленні; класифікація засобів виразності; аналіз магнітофонних / диктофонних записів власного мовлення; порівняння самооцінки виразності власного мовлення із його взаємооцінкою однокурсниками тощо).

За результатами констатувального етапу експерименту визначено рівні розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. На креативному рівні в ЕГ перебувало 4,95% студентів, продуктивному – 13,29%, базовий рівень був у 35,09%, низький у 46,67%

майбутніх вихователів. У КГ креативний рівень засвідчили 4,48% майбутніх вихователів, продуктивний – 12,66%, базовий продемонстрували 35,5%, низький було виявлено у 47,36% студентів.

Визначено й обґрунтовано педагогічні умови розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: інтеграція мовознавчих та дисциплін фахової спрямованості в процесі розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; забезпечення позитивної мотивації майбутніх вихователів до увиразнення власного мовлення засобами КЗПОТ; занурення майбутніх вихователів в активну самостійну діяльність з розвитку власного виразного мовлення.

У п'ятому розділі «Експериментальна методика розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів» презентовано лінгводидактичну модель та експериментальну методику розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; здійснено порівняльний аналіз результатів експериментальної роботи.

Формувальному етапу експерименту передував пропедевтичний етап, що передбачав забезпечення комунікативно-мовленнєвого супроводу, який розуміємо як багатокomпонентне поняття, що обіймає взаємопов'язаний цикл мовознавчих, психолого-педагогічних і фахових методичних дисциплін, спрямованих на розвиток виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. На пропедевтичному етапі з викладачами суміжних дисциплін було проведено низку міждисциплінарних семінарів професійної спрямованості на розвиток виразності мовлення майбутніх вихователів і дітей («Форми, технології, методи, засоби розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів», «Культурологічний підхід до розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів», «Текстоцентричний підхід до розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів» тощо).

Комунікативно-мовленнєвий супровід передбачав добір і систематизацію наочно-дидактичного ілюстративного матеріалу, художніх автентичних текстів, розробку тематичних словників-мінімумів (фразеологічний, прислів'їв і приказок тощо), які було використано в подальшому експерименті. На пропедевтичному етапі впорядковано міждисциплінарні зв'язки у викладанні мовознавчих і фахових дисциплін за такими змістовими блоками: мовознавчий («Сучасна українська мова», «Українська мова за професійним спрямуванням»; «Культура мовлення та виразне читання», «Дитяча література»); психологічний («Психологія загальна», «Психологія дитяча»); фаховий («Дитяча література», «Методика розвитку українського мовлення в дошкільних навчальних закладах етноспільнот», «Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах», «Дошкільна лінгводидактика», «Методика

ознайомлення дітей з українським народознавством у дошкільних навчальних закладах», «Теорія і методика музичного виховання дітей дошкільного віку», «Основи образотворчого мистецтва з методикою керівництва»; спецкурс: «Методика виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів»).

На формувальному етапі розроблено лінгводидактичну модель розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, (когнітивно-збагачувальний, мовленнєво-продуктивний, мовленнєво-креативний, оцінно-рефлексивний етапи) (див. рис.).

Метою **когнітивно-збагачувального** етапу було озброєння майбутніх вихователів системою знань щодо нормативного українського мовлення, культури професійного мовлення, мовленнєвого етикету, місця і ролі словників у професійному мовленні (розвиток когнітивно-народознавчої та мовленнєво-комунікативної компетенцій). Реалізовано першу педагогічну умову – інтеграція мовознавчих дисциплін та дисциплін фахової спрямованості в процесі розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Задля цього було задіяно здебільшого дисципліни мовознавчого циклу («Українська мова за професійним спрямуванням», «Методика ознайомлення дітей з українським народознавством у дошкільних навчальних закладах», «Культура мовлення та виразне читання», «Дитяча література»). Формами і методами роботи когнітивно-збагачувального етапу виступили: лекції-діалоги, проблемні лекції, у ході яких студенти розв'язували професійно-мовленнєві задачі («Професійні вимоги до мовлення вихователя дошкільного навчального закладу» тощо), лекції-презентації («Текст як форма реалізації мовленнєво-професійної діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів», «Мовленнєвий етикет майбутніх вихователів як передумова успіху в професійно-мовленнєвій діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» тощо), лекції-візуалізації («Роль засобів виразності у професійному мовленні майбутніх вихователів» тощо), семінарські і практичні заняття («Прослуховування запису еталонної вимови голосу дикторів радіо і телебачення», «Робота з платівками фонохрестоматії професійно-зорієнтованих текстів», «Прослуховування записів із голосу студентів з подальшим аналізом щодо їхньої нормативної вимови й усунення мовних вад»); ознайомлення із творчістю українських народних художників, художниками-ілюстраторами, аналіз ілюстрацій у дитячих книгах українських письменників («Доберіть образні вирази (епітети, метафори, порівняння тощо) до кожної картини», «Складіть описові розповіді-мініатюри як мовленнєві зразки для дітей дошкільного віку», «Доберіть до змісту картин малі жанри фольклору, вірші, прислів'я, народні пісні», «Доберіть епітети для художньо- словесної

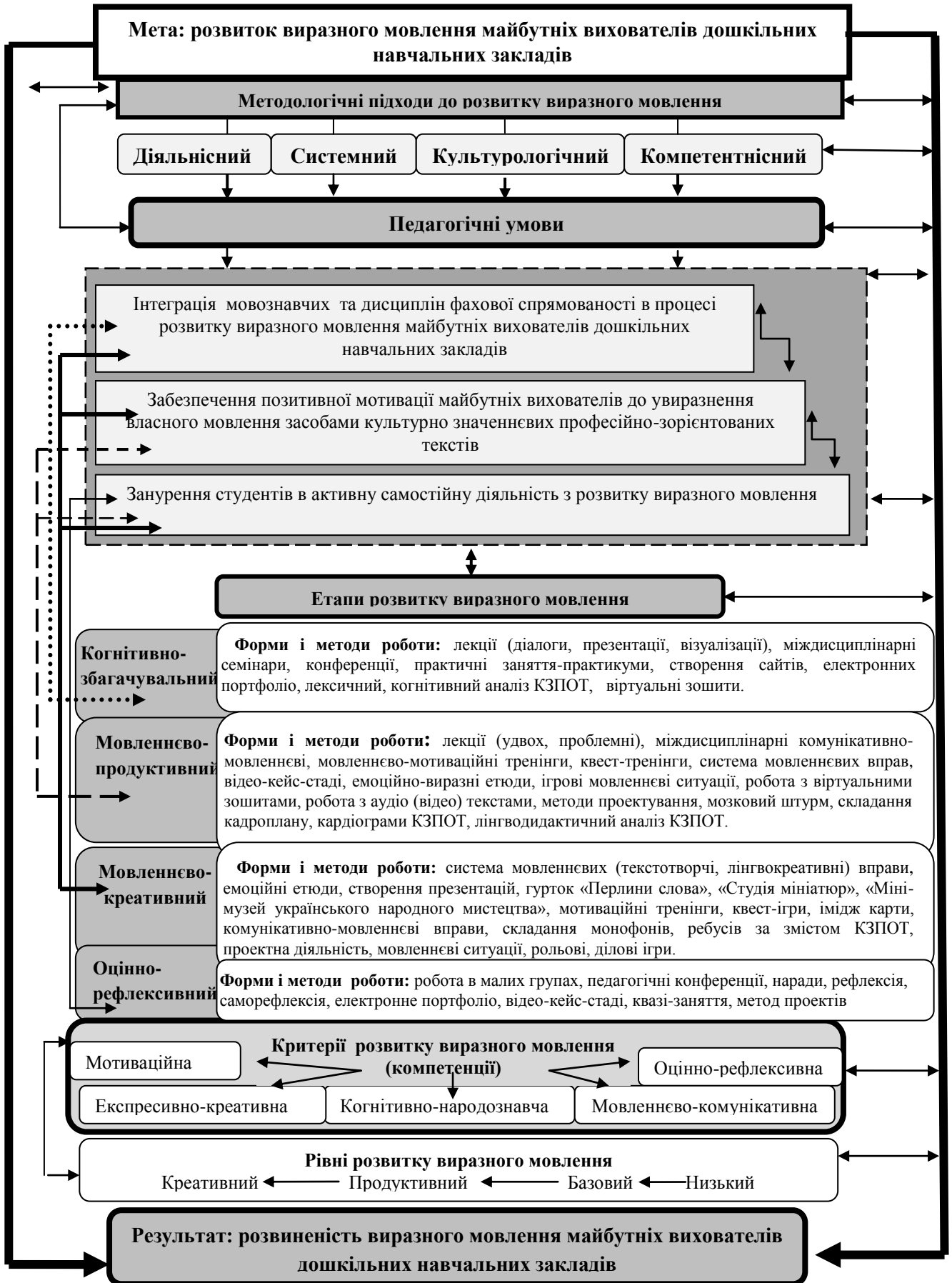

Рис. Лінгводидактична модель розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів

презентації картини та складання опису-мініатюри за змістом картини», «Український художник пейзажист С. Васильківський» тощо); робота з музичними творами («Доберіть тексти обрядових пісень, музичних творів (опери, колискові) для дітей дошкільного віку, здійсніть їх аналіз», «Розпишіть у партитурі тексти українських народних пісень», завдання «Співочі перегони», «Складання партитури КЗПОТ українських народних пісень» тощо); використання інформаційно-комунікаційних технологій (створення електронних портфоліо), міждисциплінарні семінари-конференції професійної спрямованості на розвиток виразного мовлення вихователів і дітей дошкільного віку (укладання словників-мінімумів з тем («Українські прислів'я, приказки», «Скоромовки», «Лічилки», «Забавлянки», «Українські народні пісні», «Образні вирази в українських народних казках», «Безкінечні казки», «Фразеологічні звороти» тощо); практичні заняття-практикуми з розвитку нормативного мовлення, культури мови і мовлення; використання в мовленні КЗПОТ; лексичний, семантичний, стилістичний, когнітивний, лінгводидактичний аналіз КЗПОТ (класифікація лексики КЗПОТ; визначення частотності використання лексики в структурі КЗПОТ; визначення шляхів увиразнення означеною лексикою мовлення дітей дошкільного віку тощо).

Метою другого – **мовленнєво-продуктивного етапу** була робота з розвитку техніки мовлення майбутніх вихователів і його виразності (інтонаційна, синонімічна, антонімічна, дидактична, акцентологічна, звукова, синтаксична, фонетична, логічна, емоційна, експресивна, поетична, фразеологічна). На мовленнєво-продуктивному етапі було задіяно нормативні дисципліни «Культура мовлення та виразне читання», «Дошкільна лінгводидактика», «Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у ДНЗ», «Теорія і методика музичного виховання» та спецкурс «Методика увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів».

На цьому етапі було проведено лекції з першого модулю спецкурсу «Методика увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів»: лекції-удвох («Культурно-значеннєві професійно-зорієнтовані тексти як засіб розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів» тощо), проблемні лекції («Виразне мовлення як складова професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» тощо), лекції-презентації («Форми, методи, прийоми, технології розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» тощо). Запропоновано систему мовно-мовленнєвих вправ («Музичні асоціації», «Складання ребусів», «Літературні перлини», «Складання акровіршів» тощо), проведено міждисциплінарні тренінги: комунікативно-мовленнєві (на розвиток дихання, сили голосу та постановки педагогічного голосу), із розвитку основних якостей педагогічного голосу (благозвучність,

адаптивність, сугестивність, гучність, шумоусталеність, витривалість тощо); мотиваційні («Консультація-рекомендація», «Позитивне ставлення до помилок», «Переконання співрозмовників у необхідності увиразнення їхнього виразного мовлення», «Мотивування на розвиток виразного мовлення засобами КЗПОТ» тощо), квест-тренінги, тренінги з розвитку й удосконалення техніки мовлення (розвиток фонематичного слуху, тренування чіткої дикції та артикуляції тощо), тренінги на розвиток різних видів виразності («Тренінг сила голосу» тощо), побудова індивідуальних комунікативно-мовленнєвих карт-проектів розвитку виразного мовлення (ведення індивідуальних щоденників для виконання дихальної гімнастики), система комунікативно-мовленнєвих вправ, спрямованих на розвиток умінь виразного мовлення та виразного читання («Тренування глибокого вдиху», ділова гра «На прийомі в логопеда», «Навчись виразно читати», «Музичні асоціації», «Складання ребусів» тощо), робота з комп'ютерними програмами (<http://web-in-learning.blogspot.com>, Power Point тощо), відео-кейс-стаді («Що таке виразне читання?», «Основні ознаки виразного читання», «Очами нащадків», «Мистецтво спілкування», «Паттерна – колекція станів людини» тощо); емоційно-виразні етюди («Свято» тощо), ігрові мовленнєві ситуації, квазі-заняття за структурою і вимогами дошкільного навчального закладу, робота з аудіо-відео-текстами, робота з віртуальними зошитами, проектування, мозковий штурм, індивідуальні картки розвитку виразного мовлення, складання кадроплану КЗПОТ, складання кардіограми КЗПОТ.

На цьому етапі роботи було реалізовано такі педагогічні умови: інтеграція мовознавчих та дисциплін фахової спрямованості в процесі розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; забезпечення позитивної мотивації майбутніх вихователів до увиразнення власного мовлення засобами культурно значеннєвих професійно-зорієнтованих текстів; занурення студентів в активну самостійну діяльність з розвитку виразного мовлення.

Третій – **мовленнєво-креативний етап** був спрямований на активнотворчу самостійну діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів із розвитку виразного мовлення засобами культурно-значеннєвих професійно-зорієнтованих текстів. Провідною навчальною дисципліною на цьому етапі виступив розроблений спецкурс «Методика увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів».

Формами і методами роботи на цьому етапі виступили: система комунікативно-мовленнєвих вправ («Асоціації», «До основних кольорів веселки доберіть епітети», «Написати епітети до запропонованих слів – концептів», «Складання акровіршів», «Метафори» тощо), тематичні проекти із застосуванням інформаційно-комунікаційними технологіями (Google presentation, Prezi, Open Office Impress («Казковий ілюстрований палац»,

«Мовленнєві перлини», «Кращий художник-ілюстратор України», «Мовленнєві перлини», тощо), емоційні етюди, створення презентацій (у форматах Power Point, Google presentation, prezi – presentation, Open Office Impress) за змістом КЗПОТ, гурток «Перлини слова», «Студія мініатюр», «Міні-музей українського народного мистецтва», мотиваційні тренінги, квест-ігри, імідж-карти, складання монофонів («Веселкові монофони» тощо), ребусів за змістом КЗПОТ, користуючись програмою «Генератор ребусів» (http://rebus1.com/ua/index.php?item=rebus_generator), проектна діяльність (проекти «Пісенне дошкілля», «Українські художники-ілюстратори» тощо), мовленнєві ситуації («Спілкування з одногрупниками», «Спілкування з батьками» тощо), рольові, ділові ігри (літературні змагання «Фольклористика рідного краю», «Яскрава Країна» тощо), текстотворчі вправи (складання творів-роздумів із використанням мовних засобів виразності за пропонованою тематикою: «Чому я обрала професію вихователя?», «Чим схожі між собою професії вихователь та артист?», «Музика і слово в єдиному тандемі», «Для чого людині потрібне слово?», «Задля чого людині дається життя», «Що я ціную в собі найбільше?», «Добро і зло – дві протилежності», «Якщо б я могла потрапити в казку», «Слово віршоване» тощо), лінгвокреативні вправи (складання розповідей-міркувань з тем «Моя улюблена художня картина», «Музика в душі», «Мій улюблений композитор», «Пейзажисти України», «Осінь – золото життя», «Зимові розваги», «Літо. Відпочинок. Позитив», «Весна – оживлення природи» тощо).

На цьому етапі реалізовано другу і третю педагогічні умови: забезпечення позитивної мотивації майбутніх вихователів до увиразнення власного мовлення засобами культурно значеннєвих професійно зорієнтованих текстів; занурення студентів в активну самостійну діяльність з розвитку власного виразного мовлення.

Метою **оцінно-рефлексивного етапу** було формування у студентів-майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів адекватної самооцінки і взаємооцінки виразного мовлення, оцінно-рефлексивної компетенції, умінь добирати мовленнєві вправи й ігрові прийоми для адекватної самооцінки і взаємооцінки виразності мовлення дітей, взаємооцінки виразного мовлення однокурсників, самооцінки власного виразного мовлення.

Формами і методами роботи цього етапу були такі: робота в малих групах (розробити сценарії і провести показові батьківські збори з тем «Як розвинути виразне мовлення Вашої дитини?», «Роль художньої літератури в розвитку виразного мовлення дітей дошкільного віку» тощо); настановчі конференції з педагогічної практики (розробити і провести тематичні заняття з розвитку виразного мовлення, інтегровані заняття з розділів «Мовленнєве спілкування», «Образотворче мистецтво», «Художня література», «Музичне виховання», скласти сценарій для театру «Живі тіні» і провести його з дітьми; проведення

дослідницької діяльності з дітьми «Методика визначення рівнів розвитку виразного мовлення дітей дошкільного віку», «Методика розуміння дітьми дошкільного віку змісту художніх творів», «Методика розуміння дітьми дошкільного віку фразеологізмів» тощо); методичні семінари (проведення показових методичних об'єднань вихователів із тем «Виразність – стрижнева якість професійного мовлення вихователя», «Культурно-значеннєві професійно-зорієнтовані тексти як основний засіб розвитку виразного мовлення дітей дошкільного віку», «КЗПОТ як засіб розвитку виразного мовлення дітей», «Невербальні засоби виразності в розвитку виразного мовлення дітей дошкільного віку», «Ілюстрація як засіб розвитку виразного мовлення дітей дошкільного віку», «Розвиток виразного мовлення дітей дошкільного віку засобами гумористичних творів», «Складання кадропланів культурно-значеннєвих професійно-зорієнтованих текстів як засіб розвитку виразного мовлення дітей дошкільного віку», «Кардіограма невербальних засобів виразності культурно-значеннєвих засобі виразності» тощо); рефлексія (проект «Педагогічні таланти», «Студентська весна» тощо), саморефлексія (метод міні-проектів «Оціни себе» тощо); електронне портфоліо, підсумкові мовленнєві, мовні ігри, самоаналіз виразного мовлення, коригувальні мовленнєві тренінги, квазі-тренінги, відео-кейс-стаді (настанови – стимули студентів на квазі-професійну оцінно-рефлексивну діяльність: «проаналізуйте конспект заняття...», «визначте помилки вихователя...», «які недоліки ви зафіксували під час перегляду відео-уривку...», «оцініть мовлення вихователя (виразне / невиразне)...», «дайте оцінку роботи вихователя методикою розвитку виразного мовлення дошкільників...» тощо).

На цьому етапі було реалізовано третю педагогічну умову – занурення студентів в активну самостійну діяльність з розвитку виразного мовлення.

По завершенні формувального експерименту було проведено контрольний зріз щодо визначення рівнів розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (див. табл.).

Таблиця

Порівняльні дані рівнів розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (констатувальний і прикінцевий етапи)

Група	Рівні							
	Креативний		Продуктивний		Базовий		Низький	
	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ
Експериментальна	4,95	22,25	13,29	43,49	35,09	21,61	46,67	12,65
Контрольна	4,48	8,91	12,66	17,87	35,50	39,13	47,36	34,09

Як видно з таблиці, за результатами навчання студенти ЕГ досягли значних позитивних змін щодо рівнів розвитку виразного мовлення. Креативний рівень виявили 22,25% майбутніх вихователів (було 4,95%), продуктивний – 43,49% (було 13,29%), зменшилася кількість тих, хто перебував на базовому 21,61% (було 35,09%) і низькому 12,65% (було 46,67%) рівнях. Відбулися певні зміни в рівнях розвитку виразного мовлення студентів КГ, проте вони виявилися не такими відчутними. Так, креативний рівень засвідчили 8,91% (було 4,48%) майбутніх вихователів; продуктивний – 17,87% (було 12,66%), значна частина студентів залишилася на базовому 39,13% (було 35,5%) і низькому 34,09% (було 47,36%) рівнях розвитку виразного мовлення.

Для статистичної перевірки змін у розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів під час проведення прикінцевого етапу педагогічного експерименту було використано критерій Колмогорова-Смирнова та t-критерій Стьюдента. Порівняння $\lambda_{кр}$ (емпіричне значення $\lambda_{кр}=1,36$) та $t_{кр}$ ($t_{кр} = 2,8$), що знаходяться в зоні значущості, засвідчило статистично вагомі відмінності рівнів розвитку виразного мовлення у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів експериментальної групи, на відміну від контрольної, що підтвердило ефективність розробленої експериментальної методики розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретико-методологічне обґрунтування і нове вирішення наукової проблеми, розроблено лінгводидактичну модель та експериментальну методику розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на засадах компетентнісного, системного, діяльнісного і культурологічного підходів.

1. Визначено й науково обґрунтовано методологічні та теоретичні засади розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: діяльнісний, компетентнісний, культурологічний і системний. Встановлено, що діяльнісний підхід до розвитку виразного мовлення забезпечив організацію експериментального навчання майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів виразного мовлення шляхом занурення їх в активну мовленнєву діяльність професійної спрямованості в організації продуктивних і рецептивних видів мовленнєвої (слухання, говоріння, читання, письмо) і художньо-мовленнєвої діяльності в процесі фахової підготовки у ВНЗ. За системним підходом побудовано цілісну систему з увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Компетентнісний підхід забезпечив формування у майбутніх вихователів дошкільних навчальних

закладів ключових компетенцій (мотиваційна, когнітивно-народознавча, мовленнєво-комунікативна, експресивно-креативна, оцінно-рефлексивна).

2. Схарактеризовано лінгводидактичні принципи розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів (взаємозв'язок мислення, мови і мовлення; комунікативна спрямованість навчання; комплексний підхід до організації процесу увиразнення мовлення; ситуативність моделювання майбутньої професійно-мовленнєвої діяльності в навчальному процесі).

3. Розкрито сутність феномена «виразне мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» як професійно-комунікативну якість, що характеризується оригінальністю, емоційністю, образністю в поєднанні з його нормативністю і багатством словника; здатністю впливати мовними і немовними засобами, дотичними до ситуації спілкування, на мовлення дітей дошкільного віку як взірць для наслідування.

«Культурно-значеннєві професійно-зорієнтовані тексти» визначено як такі, що рекомендовані програмами навчання і виховання дітей у дошкільному навчальному закладі, використовуються на заняттях з різних розділів програми, лексико-семантичне поле яких слугуватиме водночас увиразненню мовлення майбутніх вихователів у процесі професійно-мовленнєвої діяльності. Основними характеристиками КЗПОТ виступили: можливість і доступність їх використання вихователем у навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу; варіативність відповідно до віку та зони найближчого розвитку дітей дошкільного віку; лексико-семантичні особливості структури тексту; наявність засобів виразності; легкість запам'ятовування.

Уточнено поняття «виразність мовлення», «виразне мовлення». «Виразність мовлення» трактується як комунікативна якість мовлення особистості, що в процесі професійно-мовленнєвої діяльності дозволяє успішно реалізовувати комунікативні інтенції учасників процесу комунікації, значно покращуючи її характеристики; полягає в доборі, застосуванні в усному мовленні мовних і немовних засобів виразності; якість мовлення, що підвищує впливовість усного мовлення на учасників спілкування, надає мовленню експресивності, емоційності. «Виразне мовлення» розглянуто як мовлення, що характеризується милозвучністю, емоційністю, експресивністю, образністю, зображувальністю, поетичністю, емотивністю, уміннями і навичками використання в мовленнєвій діяльності мовних та немовних засобів виразності; досконалим володінням технікою мовлення, сформованістю дидактичної, акцентологічної, інтонаційної, звукової, синтаксичної, фонетичної, логічної, емоційної, експресивної, поетичної, фразеологічної, синонімічної, антонімічної, пластичної виразності.

4. Визначено критерії розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів із відповідними показниками:

мотиваційна компетенція (усвідомлення майбутніми вихователями необхідності увиразнення власного мовлення; наявність інтересу і вмотивованості майбутніх вихователів до збагачення власного мовлення лексикою культурно-значенневих професійно-зорієнтованих текстів; позитивна налаштованість на використання культурно-значенневих професійно-зорієнтованих текстів у власному мовленні як засобів виразності у майбутній професійно-мовленнєвій діяльності); когнітивно-народознавча компетенція (обізнаність із культурно-значенневими професійно-зорієнтованими текстами (малими жанрами фольклору) та їх лексичними особливостями; обізнаність з репродукціями художніх картин українських художників-класиків, сучасних художників, з ілюстраціями художників-ілюстраторів, що є методично доцільними в розвитку виразного й образного мовлення дітей дошкільного віку; обізнаність із текстами українських народних казок (казкові зачини, казкові кінцівки, безкінечні (надокучливі) казки), творами українських письменників і поетів різних жанрів (гуморески, оповідання, байки, вірші тощо) та образними виразами у їх змісті; обізнаність із текстами українських народних пісень (колядки, щедрівки, гаївки, веснянки тощо); мовленнєво-комунікативна компетенція (уміння добирати засоби виразності відповідно до ситуації спілкування; вміння продукувати зв'язне мовлення (діалогічне, монологічне) з використанням культурно-значенневих професійно-зорієнтованих текстів відповідно до ситуації спілкування); експресивно-креативна компетенція (уміння знаходити у змісті культурно-значенневих професійно-зорієнтованих текстів емоційно-забарвлену лексику, аналізувати її та здійснювати синонімічну заміну образних і фразеологічних зворотів для підсилення їх метамовного підтексту; уміння пояснювати дітям зміст і переносне значення загадок, прислів'їв, фразеологізмів, образних виразів; уміння доречно використовувати невербальні засоби виразності відповідно до ситуації спілкування; вміння складати тексти-розповіді (описи) для дітей із використанням відповідних засобів виразності); оцінно-рефлексивна компетенція (уміння добирати мовленнєві вправи й ігрові прийоми для формування адекватної самооцінки і взаємооцінки виразності мовлення дітей; наявність умінь взаємооцінки виразного мовлення своїх однокурсників та вмінь самооцінки власного виразного мовлення). Виявлено та схарактеризовано рівні розвитку виразного мовлення: креативний, продуктивний, базовий, низький.

5. Визначено й обґрунтовано педагогічні умови розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: інтеграція мовознавчих дисциплін та дисциплін фахової спрямованості в процесі розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; забезпечення позитивної мотивації майбутніх вихователів до увиразнення власного мовлення засобами культурно значенневих професійно зорієнтованих текстів; занурення майбутніх вихователів в активну самотійну діяльність з

розвитку власного виразного мовлення.

6. Розроблено, обґрунтовано й апробовано лінгводидактичну модель (когнітивно-збагачувальний, мовленнєво-продуктивний, мовленнєво-креативний, оцінно-рефлексивний) етапи та експериментальну методику розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів, що ґрунтувалася на взаємодії компетентнісного, культурологічного, системного і діяльнісного підходів до розвитку виразного мовлення, цілеспрямованому використанні традиційних та інноваційних форм, методів, прийомів навчання.

На когнітивно-збагачувальному етапі майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів було озброєно теоретичними відомостями щодо доцільності використання КЗПОТ, репродукцій картин художників-класиків та сучасних українських художників, творів українських композиторів, письменників у процесі розвитку виразного мовлення. Було використано лекції-діалоги, проблемні лекції, лекції-презентації, лекції-візуалізації, практичні та семінарські заняття, міждисциплінарні семінари, практичні заняття-практикуми тощо. На мовленнєво-продуктивному етапі було проведено міждисциплінарні тренінги, студенти працювали з комп'ютерними програмами, відео-кейс-стаді, віртуальними зошитами, складала кадроплани і кардіограми за змістом культурно-значеннєвих професійно-зорієнтованих текстів. Мовленнєво-креативний етап передбачав самостійну діяльність майбутніх вихователів з розвитку виразного мовлення (проектна діяльність, проведення презентацій, складання імідж-карт, монофонів, текстотворчих, вправ тощо). Змістом оцінно-рефлексивного етапу було занурення студентів до навчально-мовленнєвої квазіпрофесійної діяльності та роботи з дітьми дошкільного віку під час педагогічної практики (робота в малих групах, педагогічні конференції, рефлексія, саморефлексія, електронне портфоліо, відео-кейс-стаді, квазі-заняття тощо).

8. За результатами навчання студенти експериментальної групи, на відміну від контрольної, досягли значних позитивних змін щодо рівнів розвитку виразного мовлення. Так, креативний рівень виявили 22,25% майбутніх вихователів (було 4,95%) експериментальної і 8,91% (було 4,48%) контрольних груп. До продуктивного рівня віднесено 43,49% (було 13,29%) і 17,87% (було 12,66%) студентів експериментальної і контрольної груп. Базовий рівень засвідчили 21,61% (було 35,09%) майбутніх вихователів експериментальної і 39,13% (було 35,5%) контрольної груп. На низькому рівні розвитку виразного мовлення залишилося 12,65% (було 46,67%) і 34,09% (було 47,36%) студентів експериментальної і контрольної груп. Суттєвість і невивадковість позитивних змін в експериментальній групі підтверджено методами математичної статистики. Це дозволяє стверджувати, що мета і завдання дослідження виконані.

9. Виявлено закономірності розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: зумовленість процесу розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів оптимальним поєднанням принципів, форм і методів організації навчального процесу; залежність ефективності процесу увиразнення мовлення від комунікативно-мовленнєвого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; сформованість рівнів виразного мовлення майбутніх вихователів зумовлюється добором адекватних мовних засобів; результати розвитку виразного мовлення залежать від урахування особливостей навчально-мовленнєвої професійно-спрямованої діяльності майбутніх вихователів.

Проведене дослідження не висчерпує та не вирішує всіх аспектів проблеми розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо у вивченні проблеми наступності та перспективності розвитку виразного мовлення вихователів дошкільних навчальних закладів в системі післядипломної освіти.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях автора:
Монографія

1. Руденко Ю. А. Теоретико-методичні засади розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : [монографія] / Ю. А. Руденко. – Одеса : ФОРМ Бондаренко М. О., 2015. – 460 с.

Публікації у фахових виданнях України

2. Руденко Ю. А. Використання новітніх технологій у процесі проведення практичних занять з курсу «Культура мовлення та виразне читання» / Ю. А. Руденко // Наука і освіта. – 2007. – № 1/2. – С. 167–170.

3. Руденко Ю. А. Формування навичок виразного читання у студентів як лінгводидактична проблема / Ю. А. Руденко // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. – Слов'янськ, 2007. – С. 49–55.

4. Руденко Ю. А. До проблеми формування навичок виразного читання у студентів вищих навчальних закладів / Ю. А. Руденко // Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи. – К., 2007. – С. 82–87.

5. Руденко Ю. А. Мотивація як засіб формування умінь і навичок особистості / Ю. А. Руденко // Наука і освіта. – 2007. – № 6/7. – С. 136–140.

6. Руденко Ю. А. Психологічний аспект формування умінь і навичок виразного читання особистості / Ю. А. Руденко // Наука і освіта. – 2007. – № 8/9. – С. 148–153.

7. Руденко Ю. А. Формування умінь і навичок виразного читання як необхідний компонент професіограми майбутніх фахівців дошкільної освіти / Ю. А. Руденко // Наука і освіта. – 2008. – № 1/2. – С. 90–94.
8. Руденко Ю. А. Виразне читання як навчальна дисципліна у спадщині В. О. Сухомлинського / Ю. А. Руденко // Наука і освіта. – 2008. – № 6. – С. 134–138.
9. Руденко Ю. А. Формування умінь і навичок виразного читання у студентів педагогічних факультетів у сучасній педагогічній практиці ВНЗ (за матеріалами пошуково-розвідувального експерименту) / Ю. А. Руденко // Наука і освіта. – 2009 – № 3. – С. 121–126.
10. Руденко Ю. А. Використання феномена синестезії як ергономічного засобу в процесі формування вмінь і навичок виразного читання в майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / Ю. А. Руденко // Наука і освіта. – 2009. – № 7. – С. 189–194.
11. Руденко Ю. А. Використання сучасних психологічних технологій у формуванні мовленнєвого іміджу майбутніх вихователів / Ю. А. Руденко // Наука і освіта. – 2009. – № 10. – С. 214–219.
12. Руденко Ю. А. Педагогічний потенціал тренінгової форми навчання у фаховій підготовці майбутніх вихователів / Ю. А. Руденко // Наука і освіта. – 2010. – № 2. – С. 114–119.
13. Руденко Ю. А. Тренінг як засіб розвитку увиразнення мовлення майбутніх вихователів / Ю. А. Руденко // Наука і освіта. – 2011. – № 4. – С. 344–348.
14. Руденко Ю. А. Увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: психолінгвістичний аспект / Ю. А. Руденко // Наука і освіта. – 2011. – № 6. – С. 202–206.
15. Руденко Ю. А. Компетентнісний підхід до розвитку увиразнення мовлення майбутніх вихователів / Ю. А. Руденко // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наукові записки Рівненського держ. гуманіст. ун-ту. – Рівне : РДГУ, 2012. – Вип. 4 (47). – С. 170–173.
16. Руденко Ю. А. Артефакти мовленнєвої діяльності особистості як елемент культури / Ю. А. Руденко // Науковий вісник Південноукр. нац. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. – 2012. – № 7/8. – С. 253–260.
17. Руденко Ю. А. Реалізація ідей К. Станіславського в процесі розвитку увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / Ю. А. Руденко // Зб. наук. пр. Бердянського держ. пед. ун-ту. Серія : Пед. науки. – Бердянськ : БДПУ, 2012. – № 3. – С. 185–192.
18. Руденко Ю. А. Синергетичні параметри мовної освіти майбутніх вихователів як методологічний концепт / Ю. А. Руденко // Наук. записки

Вінницького держ. пед. ун-ту імені М. Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. – Вінниця : Нілан ЛТД. – Вип. 37. – 2012. – С. 137–141.

19. Руденко Ю. А. Використання методу кейс стаді в розвитку увиразнення мовлення майбутніх вихователів / Ю. А. Руденко // Вісник ін.-ту розвитку дитини : зб. наук. пр. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – С. 115–120.

20. Руденко Ю. А. Категоріальні ознаки концепту «художньо-мовленнєва діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» у руслі сучасної лінгводидактики / Ю. А. Руденко // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту імені М. Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. – Вінниця : Нілан ЛТД, 2012. – Вип. 38. – С. 41–46.

21. Руденко Ю. А. Педагогічні умови розвитку увиразнення мовлення майбутніх вихователів на матеріалі формувального експерименту / Ю. А. Руденко // Вісник Черкаського ун-ту. Серія : Пед. науки. – 2012. – № 36 (249). – С. 87–95.

22. Руденко Ю. А. Реалізація комунікативного потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів як необхідна передумова увиразнення їхнього мовлення / Ю. А. Руденко // Науковий вісник Миколаївського держ. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2012. – Вип. 1.37. – С. 356–362.

23. Руденко Ю. А. Використання віршованих творів у розвитку увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / Ю. А. Руденко // Зб. наук. пр. Херсонського держ. ун-ту. Серія : Пед. науки. – Херсон : ХДУ, 2012. – Вип. 61. – С. 300–307.

24. Руденко Ю. А. Критеріальна модель рівнів розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / Ю. А. Руденко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди» : зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – Вип. 36. – С. 129–138.

25. Руденко Ю. А. Розвиток увиразнення мовлення майбутніх вихователів: методичний аспект [Електронний ресурс] / Ю. А. Руденко // Освітологічний дискурс : електронне наук. фахове вид / Київський ун-т ім. Б. Грінченка. – К., 2015. – № 3 (11). – С. 248–260. – Режим доступу до журн. : <http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/279/242#.VYw7-vntlBc>.

26. Руденко Ю. А. Текстоцентричний підхід до увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: теорія і методика навчання [Електронний ресурс] / Ю. А. Руденко // Освітологічний дискурс : електронне наук. фахове вид. / Київський ун-т ім. Б. Грінченка. – 2015. – № 4 (12). – С. 181–194. – Режим доступу до журн/ : <http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/311/269#.VjuuZvntlBc>.

27. Руденко Ю. А. Проблема розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів як наукова категорія / Ю. А. Руденко // Наука і освіта. – 2015. – № 8. – С. 136–143.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

28. Руденко Ю. А. Культурологический подход к развитию выразительности речи будущих воспитателей / Ю. А. Руденко // Вестник Челябинского гос. пед. ун-та. – Челябинск, 2012. – № 11. – С. 160–174.
29. Руденко Ю. А. Педагогическая технология развития выразительности речи будущих воспитателей (на материале формирующего эксперимента) / Ю. А. Руденко // Вопросы современной науки и практики / Ун-т им. В. И. Вернадского. – Тамбов, 2012. – № 4 (42). – С. 128–136.
30. Руденко Ю. А. Обеспечение междисциплинарных связей в профессионально-речевой подготовке будущих воспитателей / Ю. А. Руденко // Вопросы современной науки и практики / Ун-т им. В. И. Вернадского. – Тамбов, 2013. – № 2 (46). – С. 136–144.
31. Rudenko J. Speech-communicative maintenance of developing the expressiveness of speech of future nursery-school teachers / J. Rudenko // Modern tendencies in the pedagogical science of Ukraine and Israel: the way to integration. – Ariel : Ariel university center of Samaria, 2014. – Issue № 5. – P. 371–378.
32. Руденко Ю. А. Профессионально-речевая деятельность будущих воспитателей как категория лингводидактики [Электронный ресурс] / Ю. А. Руденко // Концепт. – 2015. – № 06 (июнь). – ART 15218. – Режим доступа к журн. : <http://e-koncept.ru/2015/15218.htm>.
33. Rudenko J. Comparative characteristics of the levels of expressiveness of future nursery-teachers' speech at the phase of baseline and check experiment / J. Rudenko // Scientific Journal Modern European Researches. – Salzburg, 2015. – June. – P. 153–161.
34. Rudenko Yulia. The organization of self-guided activity of future nursery school teachers on developing the speech expressiveness / Yulia Rudenko // EUROPEAN HUMANITIES STUDIES : State and Society. The faculty of social sciences (Pomeranian University in Slupsk) – Slupsk, Poland, 2014 – 2015. – № 2. – P. 131 – 144.
35. Руденко Ю. А. Педагогический потенциал текстов украинских народных песен для развития выразительности речи будущих воспитателей дошкольных учебных учреждений / Ю. А. Руденко // Revista : Psihologie Pedagogie specială Asistență socială. Facultății de Psihologie și Psihopedagogie specială a Universității Pedagogice de Stat «Ion Creangă» din Chișinău. – Chișinău, 2015. – P. 56–62.

Опубліковані праці апробаційного характеру

36. Руденко Ю. А. К. Д. Ушинський про значення виразного читання у навчанні і вихованні дітей дошкільного віку / Ю. А. Руденко // V всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячені педагогічній спадщині К. Д. Ушинського», (Одеса, 15–16 травня 2007 р.). – Одеса, 2007. – С. 54–55.
37. Руденко Ю. А. Використання монофонів у процесі розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця дошкільної галузі освіти / Ю. А. Руденко // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф [«Розвиток творчої особистості студента як суб'єкта педагогічної взаємодії»], (Донецьк, 5–6 квітня, 2007 р.). – Зб. наук. пр. Донецького нац. техн. ун-ту. Серія : Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк, 2007. – Вип. 1. – С. 320–322.
38. Руденко Ю. А. Формування мотиву досягнення у процесі вивчення курсу «Культура мовлення та виразне читання» / Ю. А. Руденко // Матеріали міжнар. конф. [«Сучасна україністика: наукові парадигми мови, історії, філософії»], (Харків, 16–18 квітня 2008 р.). – Харків, 2008. – Ч. III. – С. 211–215.
39. Руденко Ю. А. Стиль педагогічного спілкування як показник ефективності комунікативної діяльності педагога / Ю. А. Руденко // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. [«Якість підготовки фахівців в умовах Болонського процесу»], (Одеса, 20–21 листопада 2008 р.). – Одеса, 2008. – С. 88–91.
40. Руденко Ю. А. Мовленнєва практика як передумова формування комунікативної компетенції майбутніх вихователів / Ю. А. Руденко // Матеріали II всеукр. наук.-практ. конф [«Україністика: нові імена в науці»], (Горлівка, 29 жовтня 2009 р.). – Горлівка, 2009. – С. 145–147.
41. Руденко Ю. А. Використання інтерактивних технологій в процесі мовленнєвої підготовки майбутніх вихователів / Ю. А. Руденко // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Якість вищої освіти та проблеми підготовки фахівців у вищій школі»], (Одеса, 22–23 жовтня 2009 р.). – Одеса, 2009. – С. 90–92.
42. Руденко Ю. А. Самостійне застосування майбутніми вихователями умінь і навичок виразного читання як проблема сучасної лінгводидактики / Ю. А. Руденко // Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. [«Семантика мови і тексту»], (Івано-Франківськ, 21–23 вересня 2009 р.). – Івано-Франківськ, 2009. – С. 290–292.
43. Руденко Ю. А. Формування творчих професійних умінь у процесі підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів та вчителів початкових класів / Ю. А. Руденко // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [Організаційно-педагогічні аспекти формування і розвитку майбутнього спеціаліста], (Євпаторія, 29 30 березня 2009 г.). – Євпаторія : РІО РВНЗ КГУ, 2009. – С. 124–127.

44. Руденко Ю. А. Культурологічний підхід до розвитку увиразнення мовлення майбутніх вихователів у світлі професійно-мовленнєвої підготовки / Ю. А. Руденко // Матеріали Криворізької сесії 1 всеукр. наук-практ. конф. [«Придніпровські соціально-гуманітарні читання»], (Кривий Ріг, 24 листопада 2012 р.). – Д. : Інновація, 2012. – Ч. 4. – 2012. – С. 136–137.
45. Руденко Ю. А. Методологические ориентиры речевого развития будущих воспитателей дошкольных учебных заведений / Ю. А. Руденко // Материалы междунар. науч.-практич. конф., посвящ. 90-летию со дня рождения Н. Н. Алгазиной [«Педагогика, лингвистика и информационные технологии»], (Елец, 28–29 сентября, 2012 г.). – Елец : ЕГУ им. И. А. Бунина, 2012. – Т. 1. – С. 438–441.
46. Руденко Ю. А. Роль свідомості та підсвідомості у розвитку увиразнення мовлення майбутніх вихователів / Ю. А. Руденко // Матеріали першого міжнар. пед. конгресу [«Дошкільна, передшкільна та початкова ланки освіти: реалії та перспективи»], (Одеса, 30 червня–2 липня 2011 р.). – Одеса : Абрикос-компани, 2011. – С. 149–150.
47. Руденко Ю. А. Концепт «лінгвокреативні здібності особистості» як структурна одиниця культурного простору / Ю. А. Руденко // Материалы III открытого международного форума [«Современные тенденции в педагогическом образовании и науке Украины и Израиля: путь к интеграции»], (Одеса, 16–17 жовтня 2012 р.). – Ariel : Ariel university center of Samaria, 2012. – С. 92–93.
48. Руденко Ю. А. Моніторинг успішної реалізації процесу увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / Ю. А. Руденко // Матеріали VII міжнар. наук. практ. конф. [«Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору»], (Київ, 22–24 листопада 2012 р.). – К. : «Гнозис», 2012. – Т. 111 (36). – С. 489–496.
49. Руденко Ю. А. До проблеми раціонального використання дихання в процесі увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / Ю. А. Руденко // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф [«Педагогіка та психологія: традиції та інновації»], (Львів, 15–16 березня, 2013 р.). – Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2013. – С. 94–95.
50. Руденко Ю. А. Навчальні тексти українських народних загадок в розвитку увиразнення мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / Ю. А. Руденко // Zbiór raportów naukowych [«Miedzynarodowa konferencia naukowa wymiary osiagniec naukowych»], (Poznan, 30.08–31.08.2014). – Warszawa : Wydawca : Sp. z. o. o. «Diamond trading tour». – 2014. – P. 60–62.
51. Руденко Ю. А. Розвиток увиразнення мовлення студентів заочної форми навчання / Ю. А. Руденко // Zbiór raportów naukowych. [«Problemy miejscowego nowoczesne przedszkole i szkolnictwa wyższego»], (Warszawa, 29.10.2014–

- 30.10.2014). – Warszawa : Wydawca : Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2014. – P. 27–30.
52. Руденко Ю. А. Текстцентричний підхід до розвитку вираження мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (на матеріалі текстів скоромовок) / Ю. А. Руденко // Zbiór raportów naukowych [«Nauka dzis: teoria, metodologia, praktyka, problematyka»], (Sopot, 30.07– 31.07.2014). – Warszawa : Wydawca : Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2014. – P. 87–88.
53. Руденко Ю. А. Лінгвокультурологічний підхід до вираження мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (на матеріалі формувального експерименту) / Ю. А. Руденко // Матеріали Четвертої всеукр. наук.-практ. конференції з міжнар. участю [«Науковий діалог «Схід–Захід»], (Кам'янець-Подільський, 25 травня 2015 р.). – Д. : Вид-во «Інновація», 2015. – С. 104–106.
54. Руденко Ю. А. Увираження мовлення майбутніх вихователів під час проходження педагогічної практики в дошкільних навчальних закладах / Ю. А. Руденко // Матеріали II всеукр. конф. [«Педагогічні традиції та інновації в сучасному освітньому просторі»], (Мукачево, 28 квітня 2015 р.). – Мукачево, 2015. – С. 167–169.
55. Руденко Ю. А. Фольклор України як націєтвірна складова вираження мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / Ю. А. Руденко // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Восьмі всеукраїнські наукові фольклористичні читання, присвячені професору Лідії Дунаєвській»], (Київ, 17–27 травня 2015 р.) – Київ, 2015. – С. 8–9.
56. Руденко Ю. А. Етнолінгвістичний компонент вираження мовлення майбутніх вихователів / Ю. А. Руденко // Матеріали XV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. [«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії»], (Переяслав-Хмельницький, 30 червня – 1 липня 2015 р.). – С. 112–114.
57. Руденко Ю. А. Використання текстів українських народних пісень в вираженні мовлення майбутніх вихователів / Ю. А. Руденко // Матеріали междунар. научно-практ. интернет-конф. [«Актуальные научные исследования в современном мире»], (Переяслав-Хмельницький, 13–14 июня 2015 г.). – Переяслав-Хмельницький, 2015. – Вып. 1. ч. 1. – С. 82–84. – Режим доступу до журн. : <http://iscience.in.ua/arkhyv/13-14-yiunia-2015/pedagogika-11/89vykorystannyyatekstiv>
58. Руденко Ю. А. Лінгвокреативний аспект вираження мовлення майбутніх вихователів / Ю. А. Руденко // Zbiór raportów naukowych [«Pedagogika. Nauka wczoraj, dziś, jutro»] (Warszawa, 30.05.2015–31.05.2015). – Warszawa : Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2015. – P. 93–95.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

59. Руденко Ю. А. Рівні уживання та розуміння фразеологізмів в мовленні майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів [Електронний ресурс] / Ю. А. Руденко // *Science Rise : Scientific Journal*. – 2015. – № 5/4 (10). – Режим доступу: <http://journals.uran.ua/sciencerise/issue/view/2648>.
60. Руденко Ю. А. Формування навичок голосоведіння у студентів дошкільних факультетів вищих навчальних закладів (теоретико-методологічний аспект) / Ю. А. Руденко // *Філологічні студії : наук. часопис*. – Луцьк, 2008. – № 1/2. – С. 473–481.
61. Руденко Ю. А. Методические аспекты усовершенствования лингвокреативной деятельности будущих воспитателей детских дошкольных учреждений / Ю. А. Руденко // *Уральский филол. вестн.* – Екатеринбург, 2012. – Вып. 3. – С. 129–132.
62. Руденко Ю. А. Сутність концепту «увиразнення мовлення» у світлі культурологічного підходу / Ю. А. Руденко // *Мова і культура : наук. журн.* – К. : «Видавничий дім Дмитра Бурага», 2012. – Вип. 15, т. 1 (155). – С. 76–79.
63. Руденко Ю. А. Увиразнення мовлення студентів дошкільних факультетів заочної форми навчання (на матеріалі констатувального експерименту) / Ю. А. Руденко // *Шляхи подолання мовних та комунікативних бар'єрів: методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей : зб. наук. пр. / за заг. ред. А. Г. Гудманяна, О. Г. Шостак, О. В. Ковтун.* – К. : Талком, 2015. – С. 290–293.

АНОТАЦІЯ

Руденко Ю. А. Теоретико-методичні засади розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальностей 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова), 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Міністерство освіти і науки України. – Одеса, 2016.

У дисертації розроблено і науково обґрунтовано методологічні та теоретичні засади розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Розкрито сутність і структуру феноменів «виразне мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів», «культурно-значеннєвий професійно-зорієнтований текст». Визначено й обґрунтовано педагогічні умови розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (інтеграція мовознавчих та дисциплін фахової спрямованості в процесі розвитку виразного мовлення

майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; забезпечення позитивної мотивації майбутніх вихователів до виразного мовлення засобами культурно значущих професійно зорієнтованих текстів; занурення майбутніх вихователів в активну самостійну діяльність з розвитку власного виразного мовлення). Розроблено лінгводидактичну модель та експериментальну методику розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Виокремлено критерії (мотиваційна, когнітивно-народознавча, мовленнєво-комунікативна, експресивно-креативна та оцінно-рефлексивна компетенції) та показники, схарактеризовано рівні розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (креативний, продуктивний, базовий, низький). Визначено закономірності розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Ключові слова: розвиток виразного мовлення, майбутній вихователь, дошкільний навчальний заклад, культурно-значущий професійно-зорієнтований текст, педагогічні умови, лінгводидактична модель, експериментальна методика.

АННОТАЦІЯ

Руденко Ю. А. Теоретико-методические основы развития выразительности речи будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальностям 13.00.02 – теория и методика обучения (украинский язык), 13.00.08 – дошкольная педагогика. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского, Министерство образования и науки Украины. – Одесса, 2016.

В диссертации разработана и научно обоснована концепция развития выразительности речи будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений. Раскрыта сущность и структура феноменов «выразительная речь будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений», «культурно-значимый профессионально-ориентированный текст».

Выразительная речь будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений – это профессионально-коммуникативное качество, которое характеризуется оригинальностью, эмоциональностью, образностью в сочетании с его нормативностью и богатством словарного запаса; способностью влиять речевыми и неречевыми средствами, соответствующими ситуации общения, на речь детей дошкольного возраста как образец для подражания. Развитие выразительности устной (диалогической, монологической) речи –

процесс, предполагающий формирование у будущих воспитателей речевых умений использовать выразительные средства речи (вербальные, паравербальные, речевые, неречевые, стилистические, синтаксические, фонетические и др.) на всех уровнях конструирования устных высказываний (порождение, продуцирование, понимание, воспроизведение).

Культурно-значимый профессионально-ориентированный текст определяется как рекомендованный программами обучения и воспитания детей в дошкольном образовательном учреждении, лексико-семантическое поле которого способствует развитию выразительности речи будущих воспитателей в процессе профессионально-речевой деятельности. Его основными характеристиками являются: возможность и доступность его использования воспитателем в учебно-воспитательном процессе дошкольного образовательного учреждения; вариативность в зависимости от возраста и зоны ближайшего развития детей дошкольного возраста; лексико-семантические особенности структуры текста; наличие средств выразительности; легкость запоминания.

Критериями развития выразительности речи будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений являются мотивационная, когнитивно-народоведческая, коммуникативно-речевая, экспрессивно-креативная, оценочно-рефлексивная компетенции. По результатам выполнения студентами диагностических заданий определены и охарактеризованы четыре уровня развития их выразительной речи: креативный, продуктивный, базовый, низкий.

Определены и обоснованы педагогические условия развития выразительности речи будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений (интеграция языковедческих и дисциплин профессиональной направленности в процессе развития выразительности речи будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений; обеспечение положительной мотивации будущих воспитателей к развитию выразительности своей речи средствами культурно-значимых профессионально-ориентированных текстов; погружение будущих воспитателей в активную самостоятельную деятельность по развитию выразительности речи).

Выделены лингводидактические принципы развития выразительной речи будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений (взаимосвязи мышления, речи и говорения; коммуникативной направленности обучения; комплексного подхода к организации процесса развития выразительности речи; ситуативности моделирования будущей профессионально-речевой деятельности в учебном процессе).

С целью реализации педагогических условий разработана лингводидактическая модель развития выразительности речи будущих

воспитателей дошкольных образовательных учреждений, которая включала: цель (развитие выразительности речи будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений), методологические подходы, педагогические условия, этапы (когнитивно-обогащающий, продуктивно-речевой, креативно-речевой, оценочно-рефлексивный), формы и методы работы на каждом этапе, критерии и уровни развития выразительной речи.

Разработаны и апробированы диагностическая и экспериментальная методики развития выразительности речи будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений. Осуществлена поэтапная реализация формирующего эксперимента в соответствии с комплексом педагогических условий.

Выявлены закономерности развития выразительности речи будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений.

Ключевые слова: развитие выразительной речи, будущий воспитатель, дошкольное образовательное учреждение, культурно-значимый профессионально-ориентированный текст, педагогические условия, лингводидактическая модель, экспериментальная методика.

ANNOTATION

Rudenko Yu. A. Theoretical and methodological principles for the development of expressive speech of future educators of pre-school educational institutions. - The manuscript.

Thesis for the Doctor Degree in Pedagogical Sciences in specialty 13.00.02 - theory and methods of teaching (the Ukrainian language), 13.00.08 – pre-school education. - State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky», Ministry of Education and Science of Ukraine. – Odessa, 2016.

Methodological principles of expressive speech of future educators of educational institutions were developed and scientifically grounded in the thesis. The essence and structure of such phenomena as «expressive speech of future educators of pre-school educational institutions», «cultural and semantic professionally-oriented text» were revealed. Pedagogical conditions for the development of expressive speech of future educators of pre-school educational institutions (integration of linguistic and profession-oriented disciplines in the process of development of expressive speech of future educators of pre-school educational institutions; providing positive motivation of future educators for expressiveness of their own speech by means of cultural and semantic profession-oriented texts; immersion of future educators into active and independent activities to develop their own expressive speech) were determined and substantiated. A lingvodidactic model and experimental methods for development of expressive speech of future educators of pre-school

educational institutions were developed. The criteria (motivational, cognitive and ethnological, speech and communicative, expressive and creative, evaluative and reflexive competencies) and their indicators were distinguished; the levels of expressive speech of future educators of pre-school educational institutions (creative, productive, basic, low) were described. General trends in the development of future pre-school educators' expressive speech were determined.

Keywords: development of expressive speech, future educator, pre-school, cultural, profession-oriented semantic text, pedagogical conditions, a lingvodidactic model, experimental methods.

Підписано до друку 21.10.2016.
Обсяг 2,3 друк. арк. Формат 60x88/16 Зам. № 2110/1
Наклад 120 прим.
Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
м. Одеса, вул. В.Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.

